

BŘÍMĚ,

které se dá zmenšit.

Slovo k rolníkům a jejich přátelům.

Napsal

Dr. ALBÍN BRÁF.

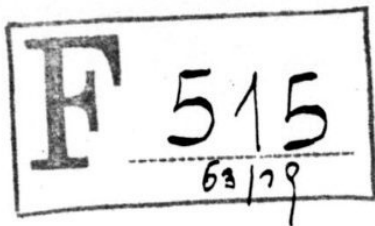
MINISTERSTVO SOCIÁLNÍ PÉČE
REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ

V PRAZE 1896.

NÁKLADEM „NÁRODNÍ TISKÁRNY A NAKLADATELSTVA“.

V KOMISI KNIHKUPECTVÍ BURSÍK & KOHOUT.

2

č. 63
MINISTERSTVO SOCIÁLNÍ PÉČE
REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ

BŘÍMĚ,

které se dá zmenšit.

Slovo k rolníkům a jejich přátelům.

Napsal

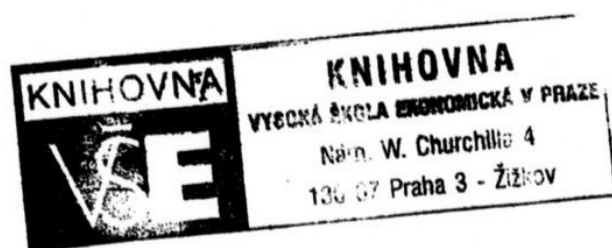
Dr. **ALBÍN BRÁF.**

KNIHOVNA
MINISTERSTVA SOC. PÉČE

V PRAZE.

NÁKLADEM „NÁRODNÍ TISKÁRNY A NAKLADATELSTVA“.

1896.

ZF17

ÚVOD.

Účel těchto listů jest agitační. Mají totiž sloužiti na podporu pokusu, jež právě podniká Hypoteční banka království Českého, aby povzbudila dlužníky knihovní k čilejšímu konvertování dluhů dosud nepřiměřeně vysoko úrokovaných v níže zúročitelné.

Šířiti se o prospěšnosti těchto konversí bylo by snad zbytečno. Obecný jest stesk na tíseň rolnictva ustavičně se vzmahající. Upínáme svou pozornost dychtivě na veliké, obsáhlé, obyčejně ale ještě nedozralé, někdy i liché projekty, jež mají přinést spásu. Ale nedbali jsme dosti rozličných menších prostředků, které jsou na snadě a mohou aspoň v některých kusech přinést vítané úlevy. Do oboru těchto malých, ale neprávem podceňovaných prostředků náleží i konverse pozemkových dluhů. Význam jejich objasní snad nejlépe číselný příklad.

Usnešením rady říšské byl letos kontingent daně gruntovní pro celé Předlitavsko ve prospěch poplatníků snížen o dva a půl milionů zlatých. Dle dosavadního poměru, jakým království České na celkové náležitosti daně gruntovní mělo účastenství, připadne z této slevy na království české okrouhle asi 770.000 zl. r. m.

Postavme nyní proti tomu jinou skutečnost.

Koncem r. 1893 činil celý stav knihovních dluhů v Čechách (vyjmouc železničné) 1.256,985.611 zl. V sumě této zahrnuty jsou čtyři skupiny dluhů knihovních, podle kterých se roztrídí úřední výkazy o zadlužení pozemkovém. Jsou to jednak dluhy zapsané v deskách zemských, pak dluhy váznoucí na t. zv. majetku městském, na majetku horním a konečně na majetku „ostatním“. Majetkem „městským“ vyrozumívají naše úřední statistické výkazy jen všecky nemovitosti zapsané do kněh vedených při sborových soudech I. stolice, k čemuž pro Čechy (v úřední statistice) jsou připočteny ještě nemovitosti zapsané do knih vedených u okresních soudův čtyř velkých předměstských obcí pražských. „Ostatním“ majetkem vyrozumívá se tedy všechno, jenž jest zapsán

v pozemkových knihách při ostatních soudech okresních. Z toho vychází, že tento posléz uvedený majetek „ostatní“ není veskrz majetkem rolnickým, nýbrž že jest v něm obsažen dosti značným podílem i domový majetek městský, což nejlépe poznáme, když si uvědomíme, že jsou zde na př. zahrnuta i města jako Ústí n. L., Teplice, Karlovy Vary, Kolín a j. Arciž zase naopak v „městském“ majetku, na který se vztahují knihy vedené při sborových soudech I. stolice — tedy v Čechách n. př. v Praze, Chrudimi, Kutné Hoře, Písku, Táboře a j. — pojata jest i část více méně značná pozemkového majetku rolního.

Z toho všeho jest viděti, kterak jest nesnadno, ano nemožno, učiniti si jen poněkud přesnější obraz o skutečném stavu zatížení rolního a lesního majetku knihovními dluhy. Jen to víme, že v majetku zapsaném v deskách zemských (kterýž arci také něco domového obsahuje) a v tak zv. „ostatním“ převážná část připadá na rolní a lesní. Z výše uvedené celkové sumy 1,256,985.611 zl. připadlo koncem r. 1893

na majetek v deskách zemských zapsaný . . .	145,167.528 zl.
na „ostatní“	878,107.340 zl.
dohromady tedy . . .	<u>1.023,274.868 zl.</u>

Netřeba připomínati, že číslo to značí sumu dluhů na obou řečených druhích majetku knihovně zapsaných, nikoliv ale vskutku dosud váznoucích. Víť každý znalec věci dobře, že vždy zůstává dosti značná část těch dluhů, již splacená, z jakýchkoliv příčin v knihách nevymazána. I tak zahrnuta jest v miliardě dluhové, na obou jmenovaných kategoriích majetkových váznoucí, dosti značná, číselně nám naprosto neznámá suma dluhů domových a pak dluhů vůbec již zcela neb z nějaké části shlazených. Leč i kdybychom, přihlížeje k těmto skutečnostem a v počet berouce i dluhy bez úroků zapsané, naschvál předpokládali, že skutečný stav úrokováných dluhů, váznoucích na vlastním rolním a lesním majetku, nečiní víc než asi dvě třetiny té vykázané miliardy, tedy by přece každé půlprocento, o něž by se podařilo příslušné břímě úrokové průměrem snížit, dalo roční úsporu přesahující 3 miliony zlatých, tudíž dobře čtyřikrát tolik, jako činí pro království České celé nyní povolené snížení daně gruntovní, a více než čtvrtinu naší celé dosavadní roční náležitosti této daně. Čísla, která budou dále uvedena, ukáží, kterak ve velikém oboru dluhův knihovních tížících zrovna menší živnosti rolnické není nemožno ještě daleko znač-

nější stlačení závazku úrokového, nežli se tu pro průměr předpokládalo a za příklad vzalo.

To jsou věci, které, tuším, zasluhují, aby se nad nimi každý, kdo oceňuje dosah panující tísně rolnické, trochu zamyslel. Nyní zvláště, když jest už zjevno, že aspoň pro nejbližší dobu nová oprava státních daní přímých nějaké polevy v břemenech samosprávních sotva přinese, ba snad i opak, náleželo by horlivě se uchopiti každé naskytující se možnosti k umenšení břemen rolníkových. Obecná zkušenost nás však poučuje, že nedostačí přenechatí napořád jen věc sobě samé, až dlužníci, podrobení zbytečně vysokému nákladu úrokovému, sami postřehnou svůj prospěch a nabízené příležitosti se platně uchopí. Velcí držitelé pozemkoví a městští majitelé domů, stojící beztoho zřídlem levnějšího úvěru blíže, zpravidla ovšem nepotřebují zvláštního povzbuzení, protože o všech příležitostech jim příznivých vůbec snáze se dovídají. Jinak jest u držitelů malých a často i středních statků rolnických, zvláště v krajinách odlehlejších. Poučení náležité dochází k nim vůbec po cestách méně schůdných a odhodlání jejich vyhledává živějšího povzbuzení. Jíti jim v obojím tom směru na ruku bude skutkem vlastenecky záslužným pro všechny ty, kteří by rádi nějak platně osvědčili svůj zájem na hospodářském dobru lidu svého.

Pro všechny, jejichž bezprostředného hmotného prospěchu se otázka zde naznačená dotýká, jakož i pro ty, kteří by svůj zájem o dobro rolnictva platněji než pouhým povšechným krasořečněním chtěli osvědčiti, psány jsou stránky následující, ve kterých jest shrnuto i částečně širě rozvedeno, co pisatel jednak pověděl již ve zvláštním Pamětním spise podaném v červnu 1895 ředitelstvu Hypoteční banky království českého, jednak pak uveřejnil v pojednání „Některé úvahy o poměrech úrokových v Čechách“ v „Obzoru národohospodářském“ (Ročn. I. č. 2–4), jakož i v člancích, stejně jako přítomná knížka nadepsaných, v č. 167, 168 a 175 letošního ročníku „Hlasu Národa“.

I.

Úrokové sazby dluhů knihovních.

Jest obecně známo, že u nás již déle dvou desetiletí míra úroková z peněz zápůjčných zachovává směr klesající, byť i s občasnými přestávkami a malými reprisami. Dlouholetý stav míru, upevněnější poměry valutové, rostoucí domácí nabídka kapitálová a nízký stav úrokových sazeb v zámožných státech ciziny — příčin dost úkaz ten vysvětlujících.

Neméně obecně jest přesvědčení, že tato epocha klesajícího úroku není ještě u své mety poslední. Již také po několik let nepovoluje se pojišťovnám důchodovým a kapitálovým osnovati nové sazby premiové na podkladě vyšší míry úrokové než $3\frac{1}{2}$ procentní. Porůznu bylo uskutečněno vydání obligací $3\frac{1}{2}$ -, ba i 3 procentních; bylať pro jejich emisní kurs živlem příznivým naděje na zisky kursovní, kynoucí při dalším povšechném klesání úroku — arcíť, pokud šlo o papíry slosovatelné, také možnost obdržeti, bude-li náhoda přízniva, i snad dosti brzo výplatu plnou sumou jmenovitou. Tak zejména též naše zemská Hypoteční banka počala letos vydávati zástavní listy $3\frac{1}{2}$ procentní, které se udržují v kursu 93·50, což dává skutečné zúročení bezmála $3\cdot8\%$.

Sotva lze o tom pochybovati, že do jisté míry staly se všechny kategorie dlužníkův účastnými výhodnějších úrokových podmínek. Ale pochybnějším jest, zdali se to poštětilo měrou dostatečnou také těm kategoriím dlužníků, ku kterým se obrací zvláštní sociálno-politická péče dnešní doby, a zdali zejména novější klesání úrokových sazeb měrou náležitou mělo účinek na dluhy již starší. Jsouť jisté úkazy, které tomu nasvědčují, že zvláště v příčině menších rolníkův a ovšem i živnostníkův pochybnost právě vyslovená není bezpodstatná.

Abychom se v této věci dodělali žádoucí jistoty, obrátíme svou pozornost předem k úředním výkazům o úrokových sazbách dluhů knihovních. Materiál, který jest nám na snadě, není zrovna

nejbohatší a zejména není při něm provedeno roztrídění, které jinak ve výkazech naší úřední statistiky, jež se týkají zápisů do knih veřejných, jest zavedeno lišením majetku zapsaného do desk zemských, do knih při soudech sborových první stolice, do knih horních a do ostatních. Můžeme tedy poznati pouze celkově poměry úrokové míry u všech dluhů vůbec zapsaných do uvedených čtyř kategorií veřejných pozemkových kněh. Toho nedostatku jest ovšem litovati — leč účtujeme s tím, co se nám podává.

Úplný statistický výkaz úrokové míry byl úřadně pořízen na rok 1881 o celém tehdejší stavu zapsaných dluhů knihovních z podnětu příprav, které se konaly za účelem oprav práva agrárního, na prvním místě pak za účelem obmýšlených změn dědičného práva při statcích střední velikosti. Uvedeme zde seznam ten jen pro úplnost, neboť pro náš přítomný účel má význam podřízenější, nežli výkazy, kterých dále budeme se dovolávati.

Dne 31. prosince 1881 bylo tedy v Čechách zapsaných dluhů v knihách veřejných:

s úrok. měrou procent	v sumě celkové	vedle uvedená suma činí proc. z celé sumy zapsaných dluhů
0	211,761.520	20.92
1 — 2	250.609	0.02
přes 2 — 3	1,284.886	0.12
„ 3 — 4	7,576.988	0.74
„ 4 — 5	301,292.340	29.72
„ 5 — 5½	20,053.742	1.98
„ 5½ — 6	343,107.673	33.86
„ 6 — 7	79,515.926	7.85
„ 7 — 8	36,309.684	3.58
„ 8 — 9	2,982.703	0.29
„ 9 — 10	5,743.872	0.56
„ 10 — 12	2,645.325	0.26
„ 12	365.800	0.03
	<u>1.012,891.100</u>	<u>(100.—)</u>

Ač to jest výkaz ve mnohém směru zajímavý, přece sluší uvážiti, že namnoze obsahuje zápisy uskutečněné již drahně let před r. 1881, ano zajisté mnohé učiněné na desetiletí před tím. Ostatně mohly vzhledem k těmto zapsaným závadám zatím nastati i mnohé skutečné změny úrokové sazby, aniž došla zrovna každá změna vytčení ve veřejných knihách. Proto jest pro účel

(T a b u l k a 1.)

Míra úroková (procent)	1879		1885		1890	
	nových dluhů zapsaných		nových dluhů zapsaných		nových dluhů zapsaných	
	počet	celk. suma ve zl.	počet	celk. suma ve zl.	počet	celk. suma ve zl.
0	1029	832.288	860	463.730	574	279.754
1—2	4	1797	2	1210	6	9529
přes 2 až 3	11	18.471	26	24.042	34	57.342
" 3 3 ¹ / ₂	58	58.751	544	9,145.154	12	18.033
" 3 ¹ / ₂ " 4	}	}	}	}	1376	5,373.883
" 4 4 ¹ / ₂					900	5,571.877
" 4 ¹ / ₂ " 5	10	6046	33	1,078.312	17,129.514	17,129.514
" 5 5 ¹ / ₂	2695	5,404.417	9044	19,537.045	3013	3,394.715
" 5 5 ¹ / ₂	101	2,308.014	2501	4,172.839	15 516	13,608.883
" 5 ¹ / ₂ " 6	19,486	16,293.000	23,877	19,940.491	584	712.543
" 6 6 ¹ / ₂	1647	1,649.815	1247	1,197.771	1359	882.310
" 6 ¹ / ₂ " 7	7146	5,305.341	5393	3,461.397	411	230.344
" 7 " 8	8305	4,983.714	2734	1,375.057	8	2377
" 8 " 10	3350	1,476.826	175	96.072	2	300
" 10 " 12	1212	517.760	12	2520		
" 12 " 15	91	35.455	—	—	—	—
" 15 " 20	77	30.992	—	—	—	—
" 20	20	6.555	—	—	—	—
celkem . .	45,244	38,929.242	46,248	60,495.640	39,104	47,271.404

náš mnohem závažnější, můžeme-li zjistiti míry úrokové dluhů v jednotlivých rocích nově zapsaných.

Takové výkazy byly dosud úřadně shotoveny a uveřejněny na tři roky, totiž na 1879, 1885 a 1890. Na rok 1895, pro který zase byly vyšetřeny, nejsou ještě uveřejněny. Tyto výkazy dopouštějí nám nahlédnouti určitěji ve vývoj míry úrokové v oboru hypotečním, tedy v oboru, ve kterém účinek dočasných otřesů peněžního trhu vůbec bývá méně pocíťován, a proto jsou nám tím cennější.

V tabulce 1. (str. 8) jest tedy sestaven podle jednotlivých kategorií úrokových počet a celková suma dluhů knihovních, jež byly nově zapsány v letech výše dotčených.

Abychom materiál číselný, obsažený v této tabulce, učinili zručnějším — ač již takto dosti pěkně osvětluje pohyb hlavních mass dluhových směrem k nižším stupňům zúročení — vypočteme si :

1. jak veliké procento z celé sumy dluhů v tom kterém roce do knih zapsaných vypadá na jednotlivé kategorie úrokové, tedy na př. jak veliké procento z celého součtu dluhů v tom kterém roce zapsaných činí suma dluhů zapsaných v témže roce v kategorii úrokové 2—3% atd., a

2. jaká byla ve zl. r. m. průměrná velikost jednoho dluhu v každé jednotlivé kategorii úrokové.

Výsledky tohoto výpočtu jsou sestaveny v tabulce 2 (str. 10).

Podrobme číslice této tabulky bedlivějšímu rozboru. S nemalou plastičností vystupuje tu před námi obraz pohybu z tabulky prvější jen v povrchnějších rysech patrný. Zcela podřízený význam pro nás mají udání týkající se nezúročených dluhů; malé průměrné obnosy dluhové a nepatrný podíl, který z celkové sumy dluhů zapsaných připadá na nezúročitelné, nasvědčuje tomu, že tu běží hlavně o menší dědické podíly, věna a t. p., jež zvláště na venkově našem zhusta bez úrokového závazku se zapisují anebo při nich místo úroků vymíněn jest naturální závazek nějaký. Kromě toho budou se arci za leckterým z těch bezúročných dluhů zakrývati někdy (zvláště ve starší době) podludy lichvářské. Ani nejbližší stupně úrokové (až do 3 proc.) nepadají pro šetření naše na váhu; jsouť to zjevy mimořádné, při nichž výdělečný moment z pravidla je podřízen jiným ohledům.

(T a b u l k a 2.)

Míra zůročení	1879		1885		1890	
	Suma dluhů v kategorii úrokové stra- nou označené čími procent celé sumy dluhů v tom- to roce zapsaných	Průměrem vypadá na jeden dluh v příslušné kategorii úrokové v tomto roce zapsaný zlatých r. m.	Suma dluhů v kategorii úrokové stra- nou označené čími procent celé sumy dluhů v tom- to roce zapsaných	Průměrem vypadá na jeden dluh v příslušné kategorii úrokové v tomto roce zapsaný zlatých r. m.	Suma dluhů v kategorii úrokové stra- nou označené čími procent celé sumy dluhů v tom- to roce zapsaných	Průměrem vypadá na jeden dluh v příslušné kategorii úrokové v tomto roce zapsaný zlatých r. m.
0	2.14	808	0.76	539	0.59	487
1—2	0.004	449	0.002	605	0.02	1588
přes 2 až 3	0.04	1670	0.03	924	0.12	1686
3	0.15	1013	15.12	1681	0.04	1503
3 1/2	}	604	1.78	32676	11.14	3905
4		2005	32.30	2162	11.57	6190
4 1/2		22847	6.89	1668	36.22	1121
5		835	32.95	835	7.17	1126
5 1/2		1001	1.98	960	28.80	877
6		742	5.72	641	1.50	1220
6 1/2		600	2.29	503	1.86	631
7		440	0.16	549	0.48	560
8		427	0.004	210	0.005	297
10		389	—	—	0.0006	150
12		400	—	—	—	—
15		327	—	—	—	—
20			—	—	—	—

Vykážeme těmto nezávažným kategoriím dluhovým místo zvláštní. Ostatní shrneme si ve význačnější skupiny a shledáme, že z celkové sumy dluhů, v příslušných rocích do knih veřejných zapsaných, připadlo v procentech na kategorii úrokovou

	až do 3 ⁰ / ₀	přes 3 do 4 ⁰ / ₀	přes 3 až do 5 ⁰ / ₀ celkem	přes 5 ⁰ / ₀ vůbec	přes 6 ⁰ / ₀ vůbec
1879	2·18	0·15	14·32	83·49	36·19
1885	0·79	15·12	49·20	50·01	10·15
1890	0·73	11·18	58·97	40·30	4·33

Jest to obraz bez odporu příznivý. Zejména skok z r. 1879 na 1885 je silný, rozhodný. Leč při tom i čísla v tabulce naši uvedená o průměrné výši, jednotlivého dluhu v každé kategorii úrokové nesmějí se přehlédnouti.

Průměrná výše jednoho zapsaného dluhu ze všech vůbec v příslušném roce zapsaných činila

r. 1879 : 860 zl.

r. 1885 : 1308 zl.

r. 1890 : 1208 zl.

Pomineme-li nezávažných pro nás případů bezúročnosti anebo zúročení nejvýše do 3⁰/₀ (nepatrného ještě v poměrech těch let), shledáme, že vyšší, nežli tyto celkové průměry je průměrná výška jednotlivého dluhu

r. 1879 v kategoriích úrokových přes 3 až 3¹/₂, přes 4¹/₂ až 5¹/₂, přes 6—6¹/₂⁰/₀.

r. 1885 ve všech kategoriích úrokových do 5¹/₂⁰/₀,

r. 1890 ve všech do 4¹/₂⁰/₀ a pak při neveliké v celku sumě dluhů zúročených přes 6 až do 6¹/₂⁰/₀.

Nalézáme tedy celkem v oboru zúročení nižšího dluhy průměrem vyšší, v oborech vyššího zúročení dluhy průměrem menší. Ano totéž pravidlo se i v každé z těch skupin zvláště zase dosti význačně opakuje. To nejlip poznáme, když si vybereme ty stupně úrokové, kterým přináležejí hlavní kontingenty dluhů zapsaných. Jsoutě to, jak nás přesvědčí bedlivější prozkoumání našich tabulek, dluhy v kategoriích úrokových zakončených číslem celistvým (ne zlomkem). Nikdo zajisté nebude o tom pochybovati, že na př. sumy dluhů uvedené při úrokové míře přes 4¹/₂ až do 5⁰/₀ jsou především, ne-li veskrz, dluhy 5procentní, a podobně se to má i v sloupcích, kde je uvedena sazba přes 5¹/₂ do 6, přes 6¹/₂ do 7⁰/₀ atd. Ke stejným výsledkům dospěl pro

celé Rakousko podobným srovnáním Walter Schiff.*) Ani věřitelé ani dlužníci nemilují valně sazeb úrokových vyjádřených počty zlomkovými. Vyběříme-li si tedy jen ta čísla, která se týkají úrokových tříd celými čísly zakončených, spatříme, že činí průměrná velikost dluhová

v kategorii úrokové	r. 1879	r. 1885	r. 1890
přes $3\frac{1}{2}$ do 4	?	?	3905 zl.
" $4\frac{1}{2}$ " 5	2005 zl.	2162 zl.	1121 "
" $5\frac{1}{2}$ " 6	835 "	835 "	877 "
" $6\frac{1}{2}$ " 7	742 "	641 "	631 "

To je doklad jasný, výmluvný. Ale vybízí nás k přemýšlení. Jsou všechny dluhy výše zúročitelné jen dluhy zadnějších pořadí knihovnic s chatrnější jistotou? Jest zároveň podprůměrná velikost dluhů ve vyšších kategoriích úrokových jen s tohoto stanoviska vysvětlitelná? Na první pohled by se mohlo zdát, že ten výklad bude dostatečným, jelikož celkem bude se s pravdou srovnávat, že na jistoty pochybnější půjčí lidé také jen poměrně menší sumy. Ale zkušenost nás poučí snadno, že by nebylo správně zpovšechniti tento úsudek pro výklad zjevů právě uvedených.

Něco světla v té věci podají nám výkazy o míře úroků požadovaných při zápůjčkách hypotečních u rozličných druhů našich úvěrních ústavů. Abychom se uvarovali přílišných rozvlácností, obmezíme se na data z r. 1890, posledního z naší trojice.

Čtyřprocentní úrok požadovaly toho roku pouze Hypoteční banka, ze spořitelů jená (Aš), ze záložen občanských i okresních hospodářských v Čechách ještě žádná. Co se spořitelů týče, byl u 11 požadován úrok $4\frac{1}{2}$ procentní, u 96 úrok 5 procentní, u 2 činil $5\frac{1}{4}$, u 17 ještě $5\frac{1}{2}$ a u 3 dokonce 6 procent.**)

Pokud běží o záložny, uvedeny jsou ve statistice, vydané péčí Jednoty záložen, na r. 1890 u 198 občanských záložen (spo-

*) V pojednání „Die Convertierung der Hypothekarschulden und das österr. Civilrecht v. Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung“ (II. sv., seš. III. a IV.).

**) Budiž tu jen mimochodem upozorněno, že domněnka, u nás namnoze panující, jakoby úrok hypoteční byl v Čechách ne-li nejnižší, aspoň naproti převaze rakouských zemí nižší, se nezakládá na pravdě. Tak na př. činil r. 1890 u spořitelů v Předlitavsku prům. $4.971\frac{0}{100}$, kdežto v jednotlivých zemích byl průměrem tento: v Čechách 5.050, na Moravě 5.038, ve Slezsku 5.000, v Dolních Rakousích 4.795, v Horních Rakousích 4.563, v Solnohradsku 4.900, ve Štýrsku 4.981, v Korutanech 5.000, v Krajině 4.667, v Přímoří 5.000, v Tyrolích 4.600, v Haliči 5.800, v Bukovině 5.000 procent.

lečenstev dle zákona z r. 1873) a 80 hospodářských okresních minimální a maximální sazby úroku požadovaného. Jak v dotčené statistice samé se tvrdí, platí uvedené tam minimální sazby z pravidla pro hypoteční zápůjčky. Ze záložen právě řečených požadovaly r. 1890 u hypotečních zápůjček

procent	občanské	hosp. okresní
$4\frac{1}{2}$	1	4
5	51	38
$5\frac{1}{2}$	55	14
6	62	23
$6\frac{1}{2}$	9	—
7	10	—

Kromě toho uvedeno jest 6 záložen občanských s úrokem $5\frac{1}{4}\%$ a po jedné s úrokem $5\frac{3}{4}$, $7\frac{1}{2}$, 8 a 9% ; dále pak jedna hospodářská okresní s úrokem $5\frac{1}{4}\%$.

Dodejme konečně pro lepší úplnost, že sirotčí peníze té doby ještě byly v Čechách zapůjčovány dle zák. z 11. listopadu 1889 č. 179 ř. z. na 5% , neboť snížení na $4\frac{1}{2}\%$ zavedeno bylo teprve výnosem vrchního zemského soudu ze 3. února 1891.

Pohříchu neposkytuje nám materiál uveřejněný dosti opory, abychom mohli, byť i pracně, sestaviti si zcela přesný výkaz, mnoho-li z celkových sum, uvedených v tabulce na str. 8. při roce 1890, podle jednotlivých rozdílů úrokových připadá na ústavy peněžní právě uvedené. Máme sice aspoň od té části záložen, která své výkazy podává Jednotě záložen, udány sumy, jež každá řečeného roku na hypoteky nově zapůjčila avšak schází nám podobné podrobné udání u spořitelén, neboť úřední statistika spořitelén (stejně jako úřední statistika záložen) obsahuje jen jejich položky bilanční, tak že se dovíme, zajímá-li nás to, o kolik koncem roku stav pohledávek hypotečních se zvýšil proti konci předešlého, z čehož ale — jak dokazovati netřeba — na sumu zápůjček v tom roce vskutku nově poskytnutých nijak souditi se nedá. Leč — když už tedy (lepšího nic nemajíce) zařadíme u spořitelén pouze tento přírůstek v celém stavu jejich hypotečních pohledávek proti roku 1889 — nebude obraz přece nezajímavým.

Poskytly totiž r. 1890 hyp. zápůjček :

Hypoteční banka	4,518.267 zl.)*
Záložny občanské (pouze české)	12,075.391 „
Okres. hosp. záložny (pouze české)	1,566.177 „
K tomu přírůstek hyp. pohledávek u spořitelén	11,996.291 „
celkem	30,156.116 zl.

Již tyto kusé číslice, ve kterých udání pro spořitelny není úplné a německé záložny vůbec scházejí, dají součet rovnající se bezmála dvěma třetinám všech hypotečních dluhů, které dle tabulky na straně 8. roku 1890 do veřejných knih v Čechách sumou 47,271.401 zl. byly zapsány. I vidíme dále, že 4,518.267 zl. nových 4⁰/₀ních zápůjček, Hypoteční bankou toho roku poskytnutých, z největší části vyčerpávají sumu uvedenou v té tabulce při kategorii úrokové přes 3½—4⁰/₀; na následující (4—4½⁰/₀) mají účast větší spořitelny, sporý ještě počet okresních hospodářských záložen a z občanských, českých aspoň, jediná; v kategorii úrokové zastoupené největší sumou dluhů r. 1890 zapsaných, totiž přes 4½ do 5 procent, našla místa již převážná většina spořitelén, takměř polovice okresních hospodářských a nejlepší z občanských záložen; v položce další (5—5½), sumou zápůjček zase neveliké, převládají již počtem záložny občanské nad hospodářskými a spořitelny a nabývají ještě větší převahy v kategorii zápůjček přes 5½—6procentových, ve které na značné cifře více než 13½ milionů zlatých příslušných dluhů má kromě nich podílu též zbytek hospodářských záložen a poslední trojice spořitelén.

Můžeme si tedy na svou otázku dáti odpověď — kterou si čtenář s poměry praxe obeznámený dal snad již povšechně sám, zde ale shledává ji doloženu určitými údaji číselnými — že totiž postupné klesání průměrné sumy zápůjčkové při vyšších stupních úrokových ve výkazech našich nedá se aspoň pro valnou část vysvětliti prostě horší jakostí příslušných hypotek. Rozličné odstíny sazeb úrokových, v přehledech těch uvedených, o sobě nesvědčí různé úvěrní jakosti dluhů příslušných co do pořadí a jistoty, nýbrž odpovídají vůbec rozdílným kategoriím věřitelským, jak jsme je právě blíže naznačili. Srovnáním dat podrobných o míře úroků požadovaných jednak od spořitelén, jednak od těch záložen ob-

*) To jest zápůjček nových, nepočítajíc její vlastní starší pohledávky 5procentní konvertované na 4procentní.

čanských i okresních hospodářských, které mají své sídlo v těchže místech, najdeme, že sice ne veskrz, ale ve většině příslušných případů panuje jistá shoda mezi úrokovou měrou záložny a sazbou spořitelny. Spořitelny pak celkem nalézají se jen v místech poměrně větších. Kde přes to je odchylka značnější, tam dá se ovšem souditi, že dotčené záložny spokojují se s klientelou v příčině úvěrní chatrnější než spořitelny. Týž poměr platí, kde v témže místě soutěží více záložen s různou úrokovou měrou (pokud ovšem existence těch záložen z výkazů Jednoty záloženské je zjevna). Vyšší požadavky úrokové, nežli jsou obvyklé u spořitelny, nalézáme ale hlavně, ač ovšem ne veskrz, u záložen míst menších, těchto posledních článků naší decentralisace úvěrní. Ve sloupcích, kde jsou zastoupeny tyto malé úvěrní ústavy, vyšší sazby úrokové požadující, potkáváme se s velkým počtem zápůjček poměrně nejmenších. Je to zástup drobných venkovských dlužníků, o nichž nelze tvrditi, že by byli svou jakostí úvěrní poměrně horší, t. j. menší jistotu poskytující. Každý, kdo mívá častěji v ruce knihovni výtahy podobných dlužníků, i z doby nejnovější, ví, že najdou se v nich zhusta zápůjčky v předních pořadích na úrok šesti- i výše-procentní. Nedostatečná známost zápůjčních podmínek, jež si kladou jiné vzdálenější ústavy, rozhoduje tu vedle vyšších nákladů, jež vymáhá opatření úvěru z míst odlehlejších, a rozličných jiných poměrů. Do té skupiny hypotek o sobě dobrých dojísta padá veliký počet dluhů, které jsou obsaženy v našich sumách při vyšších stupních úrokových. Čím dále jdeme do minulosti, tím nepříznivější byly pro tuto část dlužnictva poměry úrokové — kdo by mohl o tom pochybovati, že netrvá dosud ještě ohromné množství dluhů z té starší doby v knihách se všim tehda podstoupeným břemenem úrokovým?

MINISTERSTVO SOCIÁLNÍ PÉČE
REPUBLICY ČESKOSLOVENSKÉ

II.

Zákonná povzbuzení ke konversím dluhů knihovních.

Když se hned od počátku let osmdesátých krise zemědělská ostřejšími příznaky ohlašovala a zákonodární naši činitelé počali se jí naléhavěji obírat, obrátila se pozornost jejich záhy k poměrům zadlužení reálního. Zatím co se konaly přípravy k obšírnějším osnovám opravním, jež pohřichu až na tu chvíli nejsou přivedeny k žádoucím koncům, řešeny byly zákonodárně kus po kuse některé jednodušší, snadnější problémy jako drobné splátky na veliký dluh agrární reformy. K těm náležela i zákonná opatření, jež měla za účel usnadniti proměnu pohledávek knihovních dosud příliš vysoko úrokovanych na níže zúročitelné. Byla to opatření dvojího druhu, totiž jednak úlevy poplatkové pro konverzi dluhů hypotečních, jednak jistá usnadnění knihovního provedení konverzí. Posloužití prve řečenému cíli bylo úkolem zákona z 11. června 1881 č. 59 ř. z., jehož platnost byla zákonem z 2. března 1886 č. ř. z. 36 prodloužena do konce roku 1888, načež zákonem z 9. března 1889 č. ř. z. 30 a konečně zákonem z 26. prosince 1893 č. ř. z. 209 provedeny na obsahu onoho původního zákona některé více méně citelné změny. V druhém směru stal se první krok teprve zákonem ze dne 14. června 1888, č. 88 ř. z., jenž se týče konverzí hypotečních pohledávek, svědčících ústavům k vydávání zástavních listů oprávněným, a knihovního zápisu nového zástavního práva v pořadí zástavního práva již váznoucího.

Promluvme napřed stručně o zákonech, jež se týkají úlev poplatkových.

Obor a dosah úlev poplatkových zůstal vyměřen ve všech zákonech výše uvedených stejně. Promíjí se poplatek škálový z dlužních a postupních listin, jakož i z kvitancí vydaných z příčiny takových konverzí, až na stálý poplatek 50 kr. z každého archu, nečiní-li poplatek dle škály II. méně, a poplatek pro-

centový, který by bylo platiti za vložku dotčených listin do kněh. To má místa ovšem jen potud, pokud dluh nový nepřevyšuje ten, který se má vymazati.*) Výtahy z kněh pozemkových a přepisy listin, jediné za příčinou průkazu konverse předložené, jsou, pokud jen k tomu průkazu slouží, osvobozeny od kolku.

Podmínky, na jejichž splnění váže se nárok na tyto úlevy, byly ve třech uvedených zákonech vytčeny odchýlně. Dle zákona z r. 1881 mohly úlevy ty od finančních úřadů býti povoleny, jen když se konversí uskutečnilo trvalé snížení sazby úrokové, aniž nastalo zvýšení sumy dlužní nebo vedlejších závazků a to pouze jestliže běželo o konverse prováděné hypotečními ústavami úvěrními, spořitelnami neb ústavami a fondy, které se nalézají ve veřejné správě neb jsou k veřejnému účtování povinny. Pohledávky jiných věřitelů mohly tudíž býti výhod těch účastny, jen když se za účelem konverse zároveň převáděly na nějaký z řečených ústavů a fondů. O povolení úlev bylo třeba žádati; finanční správa byla zmocněna je udíleti, aniž straně příslušelo na ně právo. Zákon z r. 1889 rozšířil především kruh věřitelů, na jejichž zápůjčky, jestliže za účelem konverse se udílejí, se povolené úlevy vztahují. Spadajíť do té kategorie nyní všechny k veřejnému účtování povinné ústavy, jakož i ve veřejné správě nebo pod veřejným dozorem stojící nadace, kostely, fondy, spolky, korporace, duchovní neb světské obce.

Na úlevu pak poskytuje se již právní nárok na uznání finančních orgánů nezávislý, ovšem jenom když 1. z listiny dlužní jest zjevno, že úroková sazba (čítajíc v to i vedlejší periodická plnění, jako správní příplatky a pod.) trvale aspoň o $\frac{1}{4}\%$ se sníží; když 2. lhůta ke splacení zápůjčky není stanovena na méně než 6 let, nedotýkajíc se arci výhrad výpovědních ve stanovách spořitelů a hypotečních bank předepsaných; a když konečně 3. z obsahu dlužní neb výmazní listiny na jevo vychází, že nová zápůjčka vskutku slouží ke shlazení staré. Další ustanovení tohoto zákona, dle kteréhož nesmělo zároveň příslušné zástavní právo na jiné hypoteky býti rozšířeno, odstraněno bylo zákonem z r. 1893.

*) Podrobnosti bližší v Taliřově spisu: Poplatky a kolky v Rakousku str. 667 a násl. a v článku „Úlevy poplatkové při konverzi pohledávek hypotekárních“ od dr. A. K. ve Věstníku záloženském č. 6 a 7 roč. 1896.

Rozšířiti nárok na výhody poplatkové též na ty případy, když svědčí i nová pohledávka, za účelem konverse vzcházející, soukromému věřiteli v užším smyslu, nechtěl zákonodárce z obavy, že by práva toho mohlo býti zneužito k rozličnému obcházení předpisů poplatkových. I tak tedy mohly se knihovní dluhy, svědčící soukromým věřitelům hypotečním, byly-li za účelem konverse v níže zúročitelné měněny, státi účastnými zákonných úlev poplatkových jen tehdy, byly-li z té příčiny postupem převedeny na některý z ústavů, fondů neb korporací vyjmenovaného způsobu. Při dostatečné účinnosti byly by tudíž naše zákony o úlevách poplatkových nutně vyvolaly značné přešinutí v celém stavu pohledávek hypotečních, totiž přechodem silných kontingentů pohledávkových z rukou tak zv. věřitelů soukromých na veřejné ústavy a fondy. Tendence ta jest o sobě správná, neboť není pochyby, že právě podmínky tak zv. soukromých věřitelů co do modalit splácení, výpovědi a ovšem i co do výše úroků bývají pro dlužníky upraveny nejméně příznivě a nejméně racionálně.

Jest také patrné, že jen nejširší možnost a snadnost takového přešinutí anebo, se stanovíště věřitelů soukromých, nebezpečí té možnosti mohlo vykonati dostatečný nátlak na věřitele soukromé, aby ve výhodnější podmínky svolili, chtějí-li tu kterou pohledávku na sobě zachovati.

K tomu však nemohly postačiti pouze výhody poplatkové. nýbrž bylo třeba odkliditi aspoň některé překážky, které konversím se změnou věřitele spojeným v cestu kladou obtíže knihovního provedení.

To už tak říkajíc vězí v podstatě každé konverse hypotečních dluhův, že nové pohledávce zachováno býti musí knihovní pořadí pohledávky staré, což se uskuteční poměrně snadno, provede-li se konverse beze změny věřitele, avšak nikoliv tak lehce, běží-li zároveň o změnu jeho. Starý věřitel, i když bude ochoten k dobrovolné cessi, řidčeji bude nakloněn k podpisu před výplatou dlužné valuty, kdežto nový, zvláště je-li to ústav na určitá jemu předepsaná pravidla jednacích vázaný, tuto valutu jinak neposkytne. Musí-li se ale z takové příčiny vypomáhati zatím úvěrem osobním, zdraží se z pravidla náklady provedení. Jinak zbývá jen dvoji cesta:

První a jednodušší má místa jen tenkrát, když za pohledávkou, o niž jde, buď žádné jiné více nevážnou nebo když i tyto

vesměs ještě nevybočují z mezí jistoty novým věřitelem požadované. Tu dostačí věřiteli novému arci zjednatí si zápis nové mírněji zúročitelné pohledávky za všemi dosavadními a na to zaplacením výmaz té které předcházející, pro dlužníka obtížnější, o jejíž konversi právě běží. Pouhým faktem výmazu pohledávky takto zapravené pošine se nová pohledávka do požadovaných mezí jistoty. Pohříchu při panujících poměrech zadluženosti, která hranice jistoty, těm kterým ústavům neb fondům předepsané, často již valně překračuje, bude tento jednoduchý způsob pouze obmezenou měrou možný. Bude ostatně i z jiné příčiny řídněji používán, protože právě zde nebývá vyloučeno nebezpečí podloudných manipulací na újmu nového věřitele (na př. dáním staré pohledávky v podzástavu) v době mezi vydáním výmazné kvitance a provedením výmazu v knihách.

Pro veliký obor ostatních případů zbývá tudíž jen cesta druhá, k níž podává možnost § 1422. o. o. z., dle kteréhož věřitel zaplacení přijmouti a své právo plátcí postoupiti musí, když tento na místě a se svolením dlužníka pohledávku zapraví. Neprístojným manipulacím výše řečeným dá se tu čeliti použitím § 39. zákona knihovního, kterýž se paragrafu 1422. o. o. z. výslovně dovolává, dopouštěje, aby peníze byly složeny k soudu a aby na základě úřední listiny o tom složení vydané zapsána byla do knih poznámka za účelem převedení pohledávky na plátce. Za to je tu větší nebezpečí obšírnějších projednávání a sporů, narazí-li se na neochotu dosavadních věřitelů, na nichž se musí postup pořadem práva vymoci. K nezbytným nákladům poplatkovým přistupují tu průtahy a náklady právního sporu. Ani k nákladům nehledíc sám průtah znesnadňuje věc nemálo, pokud běží, co zde hlavně na zřeteli máme, o převod pohledávky na nějaký úvěrní ústav, neboť ty budou zřídka s to, aby na dlouhou dobu napřed zabezpečily právě ony příznivé podmínky zápůjčky, jež v daném okamžiku k podstoupení celé takové akce byly pohnutkou a podmínkou. Jak na př. má Hypoteční banka na čtvrt neb půl roku napřed zabezpečiti dlužníku, jenž v takovém případě její pomoci se dovolával, tentýž jemu příznivý kurs svých zástavních listů? Neboť klesne-li zatím tento kurs, stane se snad celý převod pro dlužníka nevýhodným.

Vše to jsou jednání dosti obtížná, zejména pro menší majitele pozemkové knihovně zadlužené; dají se nesnadno provést

bez obsírnější a tudíž nákladnější odborné rady, i když dlužník vskutku ví o poplatkových úlevách, kterými by se mu z jiné strany náklady konverse zmenšily, a s tou skutečností účtuje.*)

Překážky tyto počaly býti oceňovány záhy po vydání zákona o úlevách poplatkových z r. 1881, i bylo naléháno na jich odkližení. Ve sněmovně poslanců stalo se tak nejprve roku 1883 návrhem haličského poslance Raczynského, z něhož teprve po mnohých jednáních povstal výše již vzpomenutý zákon ze dne 14. června 1888. Zákon tento stanovil sice výhodnější, jednodušší pochod, nežli ve smyslu právě vyličené alternativy dosud byl jedině možný, ale obor použití toho pochodu příliš úzkostlivě přistříhl, ba tak velice, že zrovna menší klientele dlužnické zůstaly takměř nepřístupny cesty tímto zákonem uvolněné. Příčina jest na snadě. § 1. dotčeného zákona týče se pouze pohledávek úvěrních ústavů oprávněných k vydávání zástavních listů, pokud ony samy své vlastní pohledávky v níže zúročitelné konvertují; týče se tedy, přihlížíme-li k domácím poměrům, pouze Hypoteční banky. Konverzí, při kterých zároveň pohledávka se převádí na jiného věřitele, týče se § 2. Avšak zde právě potkáváme se s dotčeným přistřížením — neboť výhoda paragrafu toho obmezena jest na případy, kdy i dosavadní i nový věřitel jest úvěrní ústav pod veřejným dohledem stojící. Zákon v tomto paragrafu dopouští,

1. že může býti požadováno, když se žádá o výmaz zástavního práva, svědčícího úvěrnímu ústavu pod veřejný dozor postavenému, aby zapsána byla na témže knihovním tělese v pořadí pohledávky, o jejíž výmaz jde, pohledávka jiného ústavu takového též druhu; ovšem nesmí býti nová pohledávka vyšší nežli dosavadní, nebo, pokud na tuto bylo již upláceno, ne vyšší nesplaceného zbytku;

2. i když se hned zároveň o výmaz nežádá, může býti požadováno, aby zapsáno bylo v pořadí takové pohledávky právo zástavní pro pohledávku novou, svědčící zase jen nějakému ústavu zmíněného druhu, s tou výhradou, že stane se zápis účinným pouze tehdy, když do šesti měsíců od povoleného zápisu nového práva zástavního vtělen bude výmaz starého. Také zde ovšem nesmí býti nová pohledávka větší než stará, po případě než její nesplacený zbytek.

*) Spisovatel pojednání ve Věstníku záloženském, citovaného na str. 17. tvrdí, že ani mnohé záložny předpisů o úlevách poplatkových neznají.

Od posléz řečeného obmezení ustanovena nutná výjimka pro ty případy, kde nová pohledávka svědčí ústavu oprávněnému vydávati zástavní listy (§ 4.). Vzhledem k tomu totiž, že se při posléz řečených ústavech dlužníku vydává zápůjční hodnota v zástavních listech (ať už je pak on sám zpeněží či na jeho účet ústav sám) a že právě může kurs níže zúročitelných zástavních listů býti pod pari, tudíž potřeba nominální sumy ke shlazení zapsané pohledávky větší, smí tato nominální suma starý dluh na nejvýš o 5 procent převyšovati.

Pro všeliké případy, kde stará, výše zúročená pohledávka nesvědčí úvěrnímu ústavu pod veřejným dozorem stojícímu, i kdyby třeba šlo alespoň o převedení její na ústav takový, neposkytuje zákon potřebné pomoci.

Rozhodujícím důvodem pro obmezení právě řečené byly v podstatě obavy, aby nebylo ublíženo právním zájmům věřitelů pořadí pozdějších, jelikož by pod záminkou konverse dluhy snad zcela neb z části již splacené se všemi výhodami přednosti knihovní úskočně mohly býti obnovovány.

Měloť se, jak svědčí důvodová zpráva panské sněmovny, za to, že podle ducha platného našeho práva hypotečního věřitelům knihovních pořadí pozdějších celým neb částečným splacením pohledávky předcházející vzchází právní nárok na přiměřenou výhodnější jistotu, tím splacením pro ně uvolněnou, třeba dotčená skutečně splacená pohledávka nebyla ještě v knihách vymazána. Jelikož však by právě toto jejich právo mohlo býti mnohdy pod záminkou konversí podloudně poškozováno, připustil zákonodárce výhodný pochod upravený v § 2. zákona ze 14. června 1888 pouze tenkrát, když jde o konverse pohledávek svědčících úvěrním ústavům veřejnému dozoru podrobeným. Domnívalť se, že vzhledem k takovýmto věřitelům není obavy, že by se propůjčili k dotčeným manipulacím, které by beztoho z knih jejich snadno se daly každé chvíli poznati a dokázati. K úvěrním ústavům veřejnému dozoru podrobeným mohou býti kromě bank počítány pouze spořitelny a, pokud jde o Čechy, nepochybně též okresní hospodářské záložny — nikoliv však již tak zv. záložny občanské, aniž rozličné ony fondy, korporace a obce, jež, jak jsme viděli, má na zřeteli zákon z 9. března 1889. Už tedy na příklad ani pro převod nějaké pohledávky za účelem konverse z občanské záložny na Hypoteční banku nemá místa výhodný postup dle § 2. zákona ze

14. června 1888, tím méně pro převod pohledávek tak zv. soukromých věřitelův.

I přicházíme tudíž k následujícímu výsledku: Kdežto předpisy o poplatkových úlevách, dané k podpoře konversí knihovních dluhů, mají tendenci usnadniti nejobsáhlejší měrou výhodné pro dlužníka převody pohledávek t. z. soukromých věřitelů na úvěrní ústavy a jiné instituce veřejně spravované neb veřejnému doзору podrobené, odepřena byla největší části knihovních dluhů, z pravidla právě nejnaléhavěji konverse potřebujících, snadnější cesta knihovního provádění.

Zákon ze 14. června 1888 nepodporuje ten směr vývoje, který jsme ocenili jako tendenci zákonů našich o úlevách poplatkových při konversi dluhů hypotečních, a to z důvodů právní doktriny, vyvozené sice z pravidel dosavadního našeho práva hypotečního, ale vzhledem k sociálně-politickým potřebám přítomnosti dále již neudržitelné.

III.

Posavadní výsledky.

Poznali jsme prostředky, kterými snažilo se zákonodárství naše usnadniti konverse hypotečních dluhův. Nejbližším našim úkolem jest ohlédnouti se, jaký byl dosavadní účinek těch opatření. Dlužno uznati s povděkem, že ministerium finanční poskytlo v tom směru velmi cenný materiál v úředních výkazech o dluzích knihovních, které za příčinou konversí staly se účastnými výhod poplatkových.*) Jeť materiál tento nejenom dle zemí a jednotlivých let (od 1. července 1881 až do konce 1894) roztríděn, nýbrž i tak do jednotlivostí rozveden, že poznává se podle zemí a ročníkův jednotlivých i počet a kapitálová suma pohledávek konvertovaných, i sazby úrokové, na které se konversemi těmi snížení provedlo, i výše redukce, a konečně z části též poměr, jakým jednotlivé kategorie knihovních dluhů dle zavedeného rozlišení knih veřejných na konversích měly podíl.

Záznamy finančních úřadů týkají se ovšem pouze těch konversí, při kterých bylo se dovoláváno zákonných úlev poplatkových. Ježto ale tyto úlevy právě k usnadnění konversí byly povoleny, tedy nám data vykázaná podávají nepochybně obraz dosti úplný. Prospěch vlastní ukládal zde stranám užiti výhody zákonné a proto bylo asi málo konversí provedeno, které by styku s finančními orgány a tedy i statistickému záznamu ušly.

Máme na paměti z oddílu předešlého, že poplatkové úlevy pro případy konversí byly vytčeny v zákonech z 11. června 1881, 9. března 1889 a 26. prosince 1893 a to pokaždé měrou poněkud účinnější. Proto tvoří léta 1889 a 1894 jistá rozhraní pro výsledky v řečených statistických výkazech zahrnuté. Zvláště pak důležitým z nich v té příčině je rok 1889, neboť tu k povzbuzujícímu účinku poplatkových úlev poji se zároveň účinky zákona ze

*) Mittheilungen des k. k. Finanzminist. roč. II. (1896), 2. sv.

14. června 1888, kterým i knihovní provádění konversí bylo usnadněno, ač pohříchu rozsahem dosti obmezeným. Proto přihlíží se k těmto časovým rozhraním i ve výkazech finančního ministeria a dle nich též v našem zde následujícím přehledu. Dosah praktických výsledků posléze vydaného ze zákonů o poplatkových úlevách nedá se ovšem ještě číselně vystihnouti, poněvadž výkazy naše končí rokem 1894.

Majíce na zřeteli praktický účel svého spisku obmezujeme se také v následujícím vyličení v hlavní věci pouze na udání, která se týkají království Českého.

Od polovice roku 1881 až do konce roku 1894 bylo v celém obvodě zemí na říšské radě zastoupených podrobeno 42.790 knihovních dluhů v kapitálové sumě 547,259.609 zl. konversím na nižší sazbu úrokovou. Z toho připadá na království České 16.708 dluhových položek úhrnem na 124,493.674 zl., na Moravu 5208 dluhů s 38,396.977 zl., na Slezsko 2102 dluhy s 12,477.025 zl., kdežto na Dolní Rakousy 9671 dluhových položek s kapitálem 216,424.213 zl.

Na první pohled jest ovšem patrné, kterak Rakousy Dolní u přirovnání s královstvím Českým byly dějištěm konversí dluhových položek průměrem značně vyšších, čehož hlavní podíl připadá na domy vídeňské. Činila totiž průměrná výše jednoho z řečených konvertovaných dluhů v Čechách 7454 zl., na Moravě 7373 zl., ve Slezsku 5941 zl., v Rakousích Dol. 22.378 zl.

Leč tím není charakteristický znak rozdílu toho vystižen. Vezmeme-li totiž za základ svého přirovnání stav celého knihovního zadlužení v zemích rakouských na konci roku 1893 (3.931,313.529 zl.), shledáme, že na celém stavu tomto účastny jsou Čechy 31·8 procent, Morava 9·11%, Slezsko 2·54%, Dolní Rakousy 19·6% — kdežto na kapitálových sumách příslušných konversí dluhových, čísla výše uvedenými vykázaných, měly Čechy podíl jen 22·7%, Morava jen 7%, Slezsko ovšem 2·6%, ale Dolní Rakousy 39·5%. Již tato čísla nám ukazují, že úlevy, jimiž zákonodárce zamýšlel podporovati konverse dluhové, především asi šly k duhu dlužníkům velikým. Ze zemí českých jediné Slezsko při menším průměru konvertovaných položek dluhových účastno jest na celkové kapitálové sumě dluhů konvertovaných procentem jen o nepatrný zlomek vyšším než činí jeho podíl na celém předlitavském zadlužení knihovním a tvoří tak

Slezsko v tom směru jaksi příznivější výjimku, vysvětlitelnou, jak se podobá, jen větší čílostí konversní, na kteréž nebyla asi tamní zemská hypoteční banka bez zásluhy, neboť záhy velmi živě se ujala daného podnětu.

Leč ani za posledních šesti let celého v číslech dosavadních zahrnutého čtrnáctiletí, tedy ve významnějším období 1889—1894, nepřijdeme, když si tímž způsobem provedeme výpočty, k obrazu pro nás příznivějšímu. V tom šestiletí totiž činil:

	počet konver- tovaných položek dluhových	jejich suma kapitálová ve zl. r. m.	průměr. výše jedné konvertov. položky ve zl. r. m.
v celém Předlitavsku .	27.836	268,527.862	9.464
v Čechách	10.353	55,759.567	5.386
na Moravě	3.731	17,738.785	4.754
ve Slezsku	1.272	7,150.554	5 621
v Dolním Rakousku .	6.294	114,198.822	18.144

Spatřujeme tu sice, že průměrná kapitálová suma knihovních položek dluhových konversi podrobených v Čechách, na Moravě i v Dolních Rakousích v letech 1889—1894 (proti průměru z celého čtrnáctiletí) klesá — ale na veškerosti všech za to šestiletí konvertovaných kapitálův účastno jest království České pouze 20·7⁰/₁₀₀, Morava jen 6·2⁰/₁₀₀, Slezsko zase 2·6⁰/₁₀₀, Dolní Rakousy však plnými 42½⁰/₁₀₀, tedy ještě větším poměrem nežli výše pro celé čtrnáctileté období bylo zjištěno, kdežto právě Čechy a Morava podílem proti onomu menším.

Arci, když si povšímneme, že dobré dvě třetiny celého knihovního zadlužení dolnorakouského jdou na vrub Vídně — činiloť na př. zadlužení knihovni města Vídně koncem roku 1893 plnou půlmiliardu zlatých, kdežto na celé ostatní Dolnorakousko zbývalo jen málo přes čtvrt miliardy — pochopíme silný předskok Dolních Rakous v činnosti konversní. Není tu rozhodna jen skutečnost, že převládají dluhy větší — při kterých někdy už půl procenta úrokové slevy několikanásobně vyváží peněžní náklady konverse, zejména též právní pomoci při ní — nýbrž i lepší příležitost k informaci, kterou dlužníku poskytuje městský život, a konečně i to, že právě v Dolních Rakousích jest soustředěno nejvíce úvěrních ústavů [pod veřejným dozorem stojících, na jakéž jsou právní výhody, zákonem ze 14. června 1888 povolené, výhradně obmezeny. Vskutku také zemská Hypoteční banka dolnorakouská, otevřená teprve r. 1889, rychlý a mocný vzrost své působnosti

zjedнала si horlivým přebíráním pohledávek prostřednictvím konverzí. Hned během prvních tří let totiž poskytla zápůjček sumou 34,601.450 zl., z čehož 15,375.727 zl. bylo převzato konversemi.

Obmezujíce se dále pouze na poměry české povšimneme si nejprve postupu konverzí v jednotlivých po sobě jdoucích letech. Shledáme, že se v Čechách dostavuje čilejší konversní ruch teprve od r. 1886, zvláště ale od r. 1889. Příčinou jest ovšem na prvním místě pohyb panující míry úrokové, jejíž postupné klesání stává se citelnějším a touž měrou aspoň dlužnictvo bdělejší a věci zna-
lejší ku konversím láká. Postup dotčený sám znázorňuje nám následující tabulka:

Roku	bylo v Čechách provedeno kon- verzí	v kapitálové sumě zl. r. m.	průměr. kapitálový obnos jednoho konver- tov. dluhu ve zl. r. m.
1881	90	557.110	6.212
1882	492	3,193.760	6.491
1883	870	7,512.799	8.634
1884	785	7,445.007	9.484
1885	666	8,140.252	12.237
1886	943	14,307.651	15.172
1887	1251	12,418.252	9.926
1888	1258	15,159.270	12.051
1889	1347	8,709.195	6.465
1890	1517	6,827.266	4.500
1891	1417	7,985.948	5.635
1892	1405	8,797.612	6.261
1893	1825	11,112.281	6.088
1894	2842	12,327.265	4.337

Dost pozdě tedy menší dlužnictvo se vzchopuje, aby si také vybojovalo svůj drobet ze stolu výhod konversních. V prvním tříletí přihlašují se ovšem dluhy průměrně menší, než ve druhém; snad v tom byly dluhy s dobrou jistotou, ale nepřiměřeně vysoko zúročené, především asi městské. Teprve ve druhém tříletí chápou se výhodné příležitosti i dluhy větší, patrně již dříve poměrně níže zúročené, jimž i menší míra snížení teď se vyplatila. Teprve v druhé polovici celého období poznáváme z náhle poklesávajícího průměrného obnosu konvertovaných položek, že našel ruch konversní cestu i do menšího dlužnictva. Rok 1894 ukazuje se v tom vzhledě býti nejpriznivějším, méně asi vlivem změny zá-

kona, o sobě nezávažné, jako spíše dalším postupem v klesání panující míry úrokové.

Oceníme to ještě lépe, když se rozhlédneme po tabulkách, ve kterých jest provedeno bližší roztržení konvertovaných dluhův dle jejich výše, což jest ve výkazech ministeria finančního rozvedeno teprve od roku 1889. Abychom čtenáře neunavili příliš rozčleněnou tabulkou, shrneme si data na dvě skupiny. Činilt pak v Čechách počet konvertovaných dluhů:

na jistinu až do	v letech 1889—1891	v letech 1892—1894
100 zl.	3	104
200 zl.	24	181
500 zl.	336	749
1.000 zl.	801	1248
2.000 zl.	1053	1245
5.000 zl.	1139	1352
10.000 zl.	501	611
50.000 zl.	389	520
přes 50.000 zl.	35	62

Vidíme tedy zrovna makavě, kterak právě v kategorii menších dluhův zvýšil sice postupně příznivější stav panující míry úrokové počet přihlášek v druhém z obou období v tabulce této naznačených; ale stejně také poznáváme, jak nepatrné u srovnání s dluhy většími jest účastenství těch velikých mass drobnějšího dlužnictva na výhodách úrokové konverse. Ta čísla jsou přímo zrcadlem poměrů, jež jsme výše v oddílu I. vyličili na jiném statistickém podkladě.

Než běží ještě o to ukázati dosah snížení úrokového břemene, jehož docíleno při dosavadních konversích. Tabulky ministeria financí, jak již bylo podotčeno, vykazují jednak až na jakou sazbu procentovou snížení se provedlo, udávající počet případů i sumu kapitálovou, které se to týkalo, jednak předvádějí podobným způsobem, o kolik procent se snížení neboli slevy úrokové pomocí konverse dosáhlo.

V prvním směru podává nám přehled následující tabulka:

V době od r. 1889—1894 snížena byla v Čechách konversemi míra úroková při dluzích knihovních vůbec:

až na ‰	v kolika případech	při kapitálové sumě zl. r. m.	průměrný obnos jedno- tlivého z příslušných dluhů ve zl. r. m.
$3\frac{1}{2}$	1	6.621	6621
4	1565	12,548.497	8018
$4\frac{1}{4}$	295	4,768.686	16175
$4\frac{1}{2}$	3808	25,421.840	6675
$4\frac{3}{4}$	358	1,370.440	3826
5	3066	8,147.388	2657
$5\frac{1}{4}$	64	532.393	8317
$5\frac{1}{2}$	830	2,137.123	2575
$5\frac{3}{4}$	58	229.733	3960
6	278	507.992	1827
$6\frac{1}{4}$	5	22.421	4484
$6\frac{1}{2}$	14	48.947	3496
$6\frac{3}{4}$	1	2.839	2839
7	8	21.967	2747
$7\frac{1}{2}$	1	250	250
8	1	1.430	1430

Ponechme stranou poslední čtyři řádky této tabulky obsahující případy zjevně mimořádné, k povšechným vývodům nepostačující. Pro nás je již dost kormutlivě významno faktum, že v Čechách — zemi na svůj pokročilý hospodářský stav tak hrdě — ještě po roce 1888 proveden byl konversemi dosti slušný počet snížení úrokových na míru překračující 5 procent, byť tu snad i nešlo vždy jen o jistoty prvního řádu. Zřejměji zároveň než z této tabulky nelze viděti, jak smetana konversní připadá obecně pohledávkám vyšším t. j. dlužníkům větším. Kromě držitelů velkých statků budou to asi především městští domácí páni.

Když vidíme, že po vymožených slevách úrokových mohly z části zbyti sazby ještě tak vysoké, zajímá nás tím více zvědět, jak veliké byly asi ty původní míry úrokové, z nichž bylo sleveno, neboli jinými slovy, jak značné byly ty slevy samy. To ovšem nám čísla úředních tabulek tak dokonale nepoví; poučují nás toliko, oč byly při vykázaných konversích sazby úrokové sníženy. I seznáme z výkazův úředních, že konversemi v letech 1889—1894 v Čechách provedenými docíleno bylo snížení úrokové sazby

o ‰	při počtu pohledávek	v sumě kapitálové zl. r. m.	takže jednotlivá z pří- slušných pohledávek činí průměrem zl. r. m.
$\frac{1}{4}$	303	2,740.174	9043
$\frac{1}{2}$	2074	10,806.269	5210
$\frac{3}{4}$	273	6,205.493	22730
1	3039	14,326.597	4714
$1\frac{1}{4}$	298	1,626.579	5458
$1\frac{1}{2}$	1959	11,192.594	5713
$1\frac{3}{4}$	181	1,295.901	7159
2	1258	4,063.233	3222
$2\frac{1}{4}$	84	441.196	5252
$2\frac{1}{2}$	391	1,553.509	3974
$2\frac{3}{4}$	43	137.432	3196
3	226	551.160	2438
$3\frac{1}{4}$	12	25.415	2118
$3\frac{1}{2}$	88	210.760	2395
$3\frac{3}{4}$	7	29.250	4178
4	77	496.672	6450
$4\frac{1}{4}$	1	1.500	1500
$4\frac{1}{2}$	12	23.633	1969
$4\frac{3}{4}$	1	2.000	2000
5	6	6.711	1118
$5\frac{1}{4}$	1	945	945
$5\frac{1}{2}$	5	10.255	2051
6	7	10.110	1444
$6\frac{1}{2}$	1	700	700
7	4	729	182
$7\frac{1}{2}$	1	250	250
8	1	500	500

I když pomineme nečetných případův vykázaných asi tak v poslední třetině této tabulky, jako zjevů, které jsou sice zajímavými kuriozitami, ale povšechnějším úsudkům za podklad sloužiti nemohou — najdeme i zde doklad aspoň nepřímý o skrovném účastenství dluhův menších na akci konversní. Až na některé výjimky totiž jest jak počet sám tak i průměrná velikost příslušných dluhů postupně tím menší, čím větší jest úroková úspora konverzí docílená. To jest svědectvím, že pro menší dluhy vyhledává se konverse pouze tehdy, když jim z ní kyne úroková sleva velmi podstatná, t. j. když byly dosud zvláště vysoko zúrokovány. Tyto okolnosti probouzejí v nás tím živější přání poznati, jakou měrou jednotlivé kategorie dlužníků knihovních, dle zavedeného roztržení knih veřejných, na úrokových slevách právě vypsanych měly účast. Úřední výkazy mohou ukójiti naši zvědavost jen čá-

stečně. Obsahují totiž pouze na jediný rok 1894 data o výši slev úrokových, konversemi docílených, roztríděná dle druhu veřejných kněh, ve kterých dotčené dluhy byly zapsány. A tu shledáváme, že v Čechách r. 1894 výše slev úrokových při konversích dluhů zapsaných do desk zemských pohybovala se mezi $\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}\%$; skoro v těchže hranicích (přesně mezi $\frac{1}{4}$ — $2\frac{1}{2}\%$) pohybovala se při dlužích zapsaných na t. zv. majetku městském, kdežto při dlužích zapsaných na majetku zahrnutém pod názvem „ostatního“ pohybovala se mezi $\frac{1}{4}$ — $5\frac{1}{2}\%$, ve čtyř případech činila dokonce 7% , ač ovšem i zde převážná většina případů také zůstává mezi $\frac{1}{4}$ — $2\frac{1}{2}\%$.

Data na r. 1894, právě dotčená, roztríděná dle kategorií majetku knihovního, svědčí arci již poněkud o čilejší účasti menšího rolnického majetku na operacích konversních. Byloť toho roku přeměněno v níže zúročitelné z dluhů zapsaných

do desk zemských	1,989.899 zl.
do kněh u soudů 1. stolice .	3,616.446 zl.
do „ostatních“	6,720.920 zl.

Avšak my poznali z čísel na str. 26 uvedených, že drobnější dluhy vůbec teprve po r. 1891 živěji ke konversím počaly se přihlašovati, a naproti veliké převaze, kterou v celkovém stavu zadlužení pozemkového má majetek „ostatní“ proti deskovému a městskému, není toto účastenství nijak uspokojivé. Doklad dosti zajímavý poskytuje nám statistika Hypoteční banky království Českého. Vázloť u této ještě koncem roku 1895 starých pětiprocentních dluhů

na statcích deskových . .	1,960.500 zl.
na domech	2,451.800 zl.
ale na pozemnostech (nede-	
skových)	14,040.500 zl.

kdežto na stavu 4procentních pohledávek téže banky měly podíl koncem řečeného roku

statky deskové sumou . .	43,974.796 zl.
domy	20,369.004 zl.
pozemnosti (nedeskové) . .	40,051.396 zl.,

tedy tyto posléz řečené menší ještě nežli statky deskové a n zcela dvakrát větší než městské domy. Pravda jest ovšem, že teprve výhody poskytnuté zákonem ze 14. června 1888 ve spojení s poplatkovými úlevami oživily u Hypoteční banky konversní ruch

i pokud běží o pozemnosti nedeskové. Tak bylo u řečené banky proměněno 5procentních dluhů ve 4procentní podle zákona ze 14. června 1888 od polovice r. 1888 do konce 1895 na deskových statcích 6,285.016 zl., na domech 5,742.340 zl., na pozemnostech (nedeskových) 12,316.483 zl., kdežto u ní za celou dobu od r. 1883 do konce 1895 konversím, při nichž výhody zákona řečeného nebylo použito, bylo dluhů podrobno (převahou arci před r. 1888!) na statcích deskových v sumě 14,024.189 zl., na domech 3,237.361 zl., ale na pozemnostech (nedeskových) pouze 1,737.936 zl. Když si připomeneme, že jest nám zde činiti výhradně s konversemi se zachováním věřitele, kteréž právě u tohoto věřitele (Hyp. banky) šly od vydání zákona z r. 1888 hladce, nemůže, pohříchu, ani hrstka příznivějších výsledků z doby po r. 1888 nic podstatného změnit na povšechném úsudku o dosavadním výsledku konversních snah.

A ten úsudek nevyvratný zní, že výsledek jen nedokonale vyhověl očekáváním, že zejména menší dlužnictvo rolnické, nejvíce stížené nepřiměřeně vysokými závazky úrokovými, měrou naprosto nedostatečnou těžilo z příznivého vývoje panující míry úrokové.

Zbývá tedy dopátrati se příčiny tohoto neradostného úkazu a ohlédnouti se po prostředcích úspěšnější pomoci.

MINISTERSTVO PRŮMYSLŮ A ZEMĚDĚLSTVÍ
REPUBLIKY ČESKÉ

IV.

Náprava.

Ukvapená generalisace jest nebezpečným úskalím, o kteréž se tříští tak často horlivé návrhy a pokusy opravní v oboru národohospodářském. Objevití úplně správně příčiny a následky v jednotlivých konkrétních úkazech národohospodářských (a společenských vůbec) bývá už proto nesnadno, poněvadž se tu z pravidla splétá příčin více, jež zřídka dají se vystihnouti jednotlivě ve svém osobitém působení nebo ve svém vzájemném sebe posilování neb rušení. O tuto převelikou obtíž narážejí a stokráte již se rozbily všeliké pokusy zbudovati rozličné všeobecné theorie společenské na podkladě method ryze zkušenostních; z ní se též vysvětlují častá sklamání nad nezdarem nejedné hospodářsko-politické opravy, s dobrými nadějemi sosnované a zavedené, protože ona vskutku byla namířena jen proti nějaké jednotlivé příčině, která zcela mylně ne-li za jedinou aspoň za nejrozhodnější byla pokládána. Tak se nám na příklad vedlo s našimi agrárními cly.

Na pouhém ukvapeném zpovšechnění zakládal by se také úsudek, který by neuspokojivý úspěch, jaký dosud měly snahy po oživení konversí dluhů hypotečních, prostě a bez dalšího rozmýšlení chtěl připisovati jediné nedostatečnosti zákonů v té příčině vydaných. Že by konversím, ku kterým příznivý vývoj panující míry úrokové vybízel, vaditi mohly náklady s nimi spojené, uznal zákonodárce sám tím, že hleděl zmírniti jednoho činitele těch nákladů, jehož zmírnění v moci jeho bylo, totiž výlohy poplatkové. Rovněž uznal váhu jiné překážky, totiž obtíží knihovního provedení; ale naznačili jsme již, z jakých všeobecných příčin zásadních nepřivolil k jich usnadnění tou měrou, aby byla též na podporu vydatnějším převodům knihovních pohledávek z tak zv. soukromých věřitelů na úvěrní ústavy, jak to dle našeho výše vyloženého mínění spočívalo v tendenci zákonův o poplatkových úlevách.

My sami arci nejsme ani s to, abychom na podkladě spolehlivých čísel udali, zda-li a do jaké míry aspoň předpisy o úlevách poplatkových vskutku vyvolaly hromadnější převody t. zv. pohledávek soukromých na ústavy poskytující hypoteční úvěr racionálněji. Úsudek bezpečnější byl by možný jenom tehdy, kdyby řečené ústavy podávaly pravidelné a dosti specialisované výkazy o podílu, jaký na přírostu jejich hypotečních pohledávek mají podobné převody. Takového něco se z pravidla neděje. Ostatně ani nedovedeme jen poněkud určitěji udati, jak veliký podíl na celém stavu knihovního zadlužení tyto, t. zv. soukromé pohledávky mají. Výška hypotečních pohledávek svědčících ústavům veřejně účtující-
cím dá se každoročně zjistiti dle jejich účetních závěrek, po případě z úřední statistiky podle těch závěrek sestavené. Více však nikoliv. Vezměme v úvahu rok 1893. Koncem roku toho, jak již pověděno, činil celý zapsaný stav knihovního zadlužení v Čechách 1.256,985.611 zl. Víme však, že měly koncem toho roku pohledávek hypotečních

Hypoteční banka král. Českého	103,872.583 zl.
domácí spořitelny	310,288.654 zl.
záložny občanské (okrouhle)	77,219.000 zl.
sirotčí pokladny	29,593.262 zl.

zbývalo by tedy na ostatní věřitele 736,012.112 zl.

V tomto posléz dotčeném čísle jsou ovšem zahrnuty i pohledávky svědčící jednotlivým soukromým osobám jakožto věřitelům, ale kromě toho i pohledávky domácích pojišťoven, okresních hospodářských záložen, rozličných fondů a nadací, pak též Zemské banky, která měla jich toho roku již 16 mil. zl., byť ovšem hlavně v úvěru komunálním. Rovněž jsou tu zahrnuty knihovní pohledávky mimočeských spořitel, pojišťoven a bank, váznoucí na nemovitostech v Čechách, ač celkem suma jejich sotva bude tak značná, aby proti souhrnu pohledávek domácích věřitelů padala na váhu zvlášť rozhodně. Ale ještě něco vězí v té poslední cifře. Čísla udávající nám stav knihovních pohledávek Hypoteční banky, domácích spořitel, záložen a sirotčích pokladen vyjadřují skutečný stav těch pohledávek, jak dle účetních knih dotčených ústavů jeví se na konci roku. Poněvadž ale stále zůstává část splacených již dluhů knihovních nesmazána, tedy skutečně v knihách veřejných bylo ku prospěchu prve řečených ústavů koncem roku 1893 zapsáno mnohem více než je zde uvedeno a toto plus

vězí také v naší zbytkové cifře jako přítěž, která všeliké srovnávání činí nemožným.

Leč přese všecku tuto nedostatečnost číselných dokladů přímých, můžeme přece bez nebezpečí hrubého omylu tvrditi, že by výsledky konversního ruchu byly větší a zejména pro menší dlužnictvo po zehnanější, kdyby byl zákon ze 14. června 1888 poskytl vydatnější podporu těm cílům, ku kterým směřovaly zákony o úlevách poplatkových. Pouhé faktum, že zákon ze 14. června 1888 musel zůstatí pro nepochybnou většinu všech knihovních pohledávek naprosto neužitečným, odůvodňuje přání po jeho opravě, má-li vskutku užito býti všech prostředků možných k vydatnějšímu povzbuzení konversí.

Již před čtyřmi lety navrhoval*) Walter Schiff, spisovatel horlivě se zabývající poměry knihovního zadlužení a úvěru pozemkového, novelu k zákonu ze 14. června 1888. Mimo jiná uvolnění tuhých jeho předpisů požadoval zejména, aby ustanovení § 2. a 3. dotčeného zákona platilo bez ohledu na to, svědčeli staré právo zástavní nějakému úvěrnímu ústavu, který jest podroben veřejnému dozoru, a jestli se nové právo zástavní ve prospěch takového ústavu zapisuje. Rovněž pak přál si, aby odpadla vůbec podmínka, že nesmí nová pohledávka převyšovati starou neb její nesplacený zbytek; jen když nová není větší než to, co ze staré pohledávky v knihách ještě jest zapsáno.

V mezích mnohem užších a snad tedy i možnějších pohybuje se návrh, jež roku 1895 prostřednictvím zemského výboru podala vládě Hypoteční banka království Českého. Spokojuje se požadavkem, aby jen stará pohledávka, má-li výhod zákona z r. 1888 býti účastna, nemusila svědčiti nějakému úvěrnímu ústavu veřejně účtujícímu. Jinými slovy: banka řečená přimlouvá se za to, aby pohledávky knihovní kterémukoliv věřiteli svědčící mohly použitím výhodného řízení zákona ze 14. června 1888 býti převáděny za současného snížení úroků na nějaký pod veřejným dozorem stojící ústav úvěrní, bude-li jen vymíněn pravidelný úmor těch pohledávek podobným způsobem, jakým jest u hypotečních bank předepsán již stanovami. Pravda jest, že by při takovém rozšíření nebylo dále možno účinně kontrolovati, nehledá-li

*) V pojednání dovolaném na str. 12.

se pod záminkou konverse vlastně obnovení pohledávky zcela neb z části již splacené. Kontrola ta, na niž kladly motivy sněmovny panské váhu tak velikou, vykonávala se dosud při konversích výtahem z knih ústavu, jemuž stará pohledávka svědčila, a měla právě za účel hájiti domnělé nároky věřitelů v pozdějších pořadích knihovních. Poněvadž však toto ustanovení nedá se udržeti, má-li způsobem právě vyloženým býti náležitě usnadněno konvertování dluhů menšímu rolníku zrovna nejobtížnějších, tedy by aspoň ustanovení, že nová pohledávka musí býti podrobena určité minimální míře pravidelného úmoru, podalo věřitelům pořadí dalších na mnoze i lepší garancie nežli měli doposud. Vždyť se tajné obnovení dluhu ještě nevymazaného, ač z části neb zcela splaceného, dorozuměním mezi zapsaným knihovním věřitelem a dlužníkem též dalo uskutečniti, sice bez výhod poplatkových, ale beze všeho závazku ku pravidelnému splácení. Podmínkou pravidelného úmoru dostalo by se věřitelům pozdějším částečné náhrady za újmu v domnělých oněch nárocích jejich. Pokud hospodářské úvahy na osnování příslušných pravidel mají a mohou míti vliv — a zde jim rozhodně náleží — nemělo by se de lege ferenda přehlížeti, že věřitelé pozdějšího pořadí za své místo menší jistotu poskytující zpravidla již berou aequivalent ve smluvené vyšší sazbě úrokové. Větší premie risková ve vyšším procentě úrokovém obsažená je cenou zrovna za to placenou, aby se spokojil věřitel s místem horším. Jeho jaksi samočinný postup do příznivější jistoty jako následek pouhého splacení pohledávky předcházející hospodářsky není odůvodněn, dokud dlužník zůstává nucen platiti stejně vysokou risikovou premii jen horším knihovním pořadím odůvodněnou. Prakticky se konečně ani nedá mysliti, že by lidé tak často jen pro příznivé knihovní pořadí pohledávky již shlazené, ale nevymazané, nashvál chtěli úskočně obnovovati.

V právní nauce není ostatně vytčený ten nárok pozdějšího věřitele tak docela nesporným. I kdyby ale byl nepochybným důsledkem nynějšího platného našeho práva hypotečního, bylo by nutno některých jeho důsledností se vzdáti, když běží o tak důležitý obecný zájem sociálnopolitický, jako právě zde, kde se mají cesty lépe urovnati konversím dluhů menšího rolnictva. Sluší nad to ještě uvážiti, že samo zmírnění úrokového břemene při dluzích předcházejících není pro věřitele pozdějšího pořadí nikdy bez ceny,

neboť posiluje hospodářskou posici dlužníka a tím i jeho spůsobilost dostáti dokonaleji a přesněji svým závazkům naproti věřitelům vůbec. Že zákonodárce právě naznačený význam úlev úrokových pro věřitele pozdějších pořadí postíhl, toho nejlepším dokladem jsou ustanovení zákona ze 14. června 1888, kterými se dopouští, aby nová pohledávka byla o 5 procent vyšší nežli dosavadní, o jejíž konversi běží (nebo její nesplacený zbytek), když nová pohledávka svědčí ústavu, který vydává listy zástavní. Nemajíť, jak pochopitelně, zástavní listy nevypovědilné a slosovatelné, v jakých zemské hypoteční banky v Rakousku své zápůjčky výhradně a to dle hodnoty nominální poskytují, stálý kurs.

Když na př. zavedla naše Hypoteční banka své zástavní listy 4procentní místo dřívějších 5procentních, prodávaly se ony po mnoho let ještě pod nominální cenou.

Kdo tedy chtěl určitou sumu kapitálovou od Hypoteční banky si opatřiti, nově nebo cestou konverse, musil vzíti o tolik větší nominální sumu v zástavních listech 4procentních, oč byl jejich kurs pod pari. Bývají ale právě takovéto obligace vydávané s úrokem nižším, nežli by k dosažení plného pari kursového byl potřebným, pro dlužníky výhodny, protože na kurs jejich působivá velmi příznivě naděje, že budou náhodou brzy vylosovány a splaceny plnou hodnotou nominální. Býváť toto jaksi loterní lákadlo tak mocným, že vyhánívá kurs daleko výše, nežli by přiměřeno bylo přesné matematické hodnotě, kterou má pravděpodobnost vylosování. Tak na př. i nyní, když 4procentní zástavní listy prodávají se bezmála za plné 100, odbývají se $3\frac{1}{2}$ procentní, vedle nich nově na trh uvedené, po 93·50. Kdežto se tedy kupci 4procentního zástavního listu kapitál úrokuje 4⁰/₀ (a touž měrou i dlužníku hypotečnímu, který si prodejem těch listů svůj zápůjční kapitál opatřuje, jeho dluh), spokojuje se kupec $3\frac{1}{2}$ procentního při kursu 93·50 s faktickým zúročením jen 3·74⁰/₀, což ovšem i dlužníku přináší výhodu. Arciť není tato výhoda o sobě již výrazem prospěchu konversi dosažitelného, hledíc k tomu, že vykoupěna býti musí uzavřením větší zápůjčky nominální. Skutečný dosah zisku z konverse kynoucího zjistí se totiž teprve, když se vypočte, kolik dlužník celkem na úrocích a umořovacích splátkách platiti musí po celou řadu let až do plného splacení při použití té či druhé kategorie zástavních listův. Kdyby rozhodoval jen kurs sám, stalo by se použití $3\frac{1}{2}$ procentních listů zástavních naproti

4procentním pro dlužníka výhodným již tehdy, kdyby kurs oněch překročil 87·50, neboť 3 zl. 50 kr. činí zrovna 4% z jistiny 87 zl. 50 kr. Vskutku však může býti konverse 4procentních dluhů na 3½procentní výhodnou vůbec teprve, když kurs 3½procentních zástavních listů přesahuje 90·68. Neboť se teprve při posléz řečeném kursu vyrovnává celek platů dlužníkůvých na základě 3½procentní zápůjčky u Hypoteční banky uzavřené s celkem platů při 4procentní zápůjčce (předpokládajíc, že se zástavní listy 4procentní prodávají al pari).*)

Čím výše bude kurs 3½procentních zástavních listů stoupat, tím větší bude i zisk dlužníka konvertujícího.

Dokud kurs 3½procentních zástavních listů nedosáhne 95·24, musí arci konvertující dlužník rozdíl zapraviti hotově, protože dle dotčeného ustanovení zákonného nový dluh nesmí starý o více než o 5 procent převyšovati. Ačkoliv tu potřeba hotovosti není značná a dlužník si přece jen úlevu břemene vykoupí, může jemu přece hotový doplatek býti na obtíž, pročez by za uvážení stálo, zda-li by nemělo býti poněkud rozšířeno zákonné ustanovení, dle něhož nová zápůjčka nesmí starou, ke konversi určenou, nebo její dosud nesplacený zbytek převyšovati o více než 5 procent. Ještě většího významu by mohlo nabyti naznačené rozšíření vzhledem k eventualitě nějakého brzkého pokusu se zástavními listy 3procentními, který není v říši nemožnosti. Prospěch, který kon-

*) Prodávají-li se 4procentní zástavní listy v kursu (nynějším) 99·85, potřebuje dlužník pro každý 1000 zl. hotové zápůjčky, kterou v těchto listech u Hypoteční bře, nominálně 1001 zl. 50 kr. v těchto zástavních listech a musí platiti roční annuitu ($4\frac{0}{10} + 1\frac{0}{10}$ základního úmoru) 50 zl. 8 kr. po 41 let, celkem až do plného umoření 2057 zl. 45 kr. Uzavře-li zápůjčku ve 3½procentových zástavních listech při kursu nynějším 93·50, musí vzíti k dosažení stejně vysoké efektivní zápůjčky nominálně 1069 zl. 52 kr. Přivoli-li k annuitě 4½procentní ($3\frac{1}{2}\frac{0}{10} + 1\frac{0}{10}$ základního úmoru), platí ročně 48 zl. 13 kr. po 43 let. Ježto však ušetří ročně 1 zl. 95 kr., dosáhl do konce 41. roku, čítajíc úroky od úroků, úspory 170 zl. 99 kr., poněvadž mu však zbývá již jen platiti 96 zl. 55 kr. a dosud fakticky zapravil 1973 zl. 33 kr., činí jeho čistá úspora, další úroky ze zbytku nečítajíc, 158 zl. 56 kr. na každém tisíci zlatých efektivně zápůjčky. Na tomto podkladě již nyní mnozí dlužníci konvertují své dosavadní 4% -ní zápůjčky na 3½procentní; jiní dávají přednost i annuitě 4procentní ($3\frac{1}{2}\frac{0}{10} + 1\frac{0}{10}$ základního úmoru), při níž na každém 1000 zl. efektivně zápůjčky ušetřují ročně 7 zl. 29 kr., ovšem amortisace trvá tu 59 let, zisk konečný však jest stejný. Pro velikou část knihovnicích dlužníků platících dosud v dobré hypotéce úroky 5procentní i vyšší, padají tu však na váhu úspory daleko větší.

verse přináší úlevou břemen dlužníkovi, jest — jak bylo již naznačeno — i prospěchem pro věřitele stojící v knihovním pořadí za konvertovanou zápůjčkou, jejichž hmotné zájmy zákonodárce chtěl obmezovacími ustanoveními zákona z r. 1888 chrániti. Rozhodnými pro míru obrany těch zájmů nejsou ale právě v případech, jež tady máme na zřeteli, prosté kapitálové sumy předcházejících dluhův, nýbrž soubory břemen z pravidelného závazku úrokového a umořovacího vyplývající. Nejde tu vlastně o nic jiného, nežli aby se ve formulích zákonních dokonaleji účtovalo s odchylkami od jednoduchých tvarů obligačního práva, kteréž byly vytvořeny novověkou technikou úvěrnickou.

Jelikož právě nyní stal se počátek s vydáváním zástavních listů 3½ procentních, čímž otevírá se cesta novému rozběhu konversnímu, stává se oprava zákona ze 14. června 1888 asi ve způsobu zde naznačeném i v příčině doby důležitou, nemá-li dosavadní příliš těsné přistřižení toho zákona státi se příčinou, že zrovna menší dlužnictvo nebude moci s plným účinkem vykořistiti novou příznivou příležitost na trhu peněžním, jako ji pohříchu již nemohlo vyžítkovati při zavedení zástavních listů 4 procentních.

Přimlouváme se tedy za některé změny zákona ze 14. června 1888, klademe do jich uskutečnění nějaké naděje — ale pověděli jsme již, proč se nechceme dopustiti ukvapeného úsudku, jako by na té změně již všecko všudy záviselo. Vskutku nezávisí. Všimněme si jen ještě jednou skutečnosti na str. 30 uvedené, že přes všecko zákonné usnadnění u samé Hypoteční banky království Českého zůstalo do konce roku 1895 váznouti tak značné množství dluhů 5 procentních, ačkoliv zde bylo vykořistění dané příležitosti hravě snadným, ježto běželo o konversi se zachováním věřitele a to právě věřitele, pro jaké je zákon ze 14. června 1888 dělán.

Lidé, jimž zákon dává výhody na ruku, musí — mají-li se jich uchopiti — také o nich vědět, dosah jejich pochopit a nesmi cesty k nim míti zevními překážkami příliš znesnadněny.

Každá konverse je věci výpočtu ne vždy zcela jednoduchého i pro toho, kdo podmínky zúročení, splácení a vedlejších platův u těch kterých ústavů zná. Jeť při ní třeba v počet vzíti i poplatky (po případě snížené) a náklady znalecké pomoci, kteréžto posléz dotčené bývá z pravidla zapotřebí ne pouze s právnického hlediště, nýbrž i v příčině bankovní-technického provedení. Náklad zna-

lecké té porady zpravidla ani z předu znám nebývá a to zvláště stěžuje rozhodnutí, i kdyby vše ostatní bylo vyjasněno a ukazovalo na příznivou bilanci. Že všechny tyto věci právě u menších dluhů, t. j. převahou u dluhů menších vlastníků pozemkových, nepoměrně větší měrou zachvacují eventuální úsporu úrokovou z konverse kynoucí, o tom není třeba šířiti slov.

V našem lidu rolnickém schází však především namnoze všechna známost a vědomost k živějšímu ocenění konversních příležitostí potřebná. Vždyť vidíme jej dosud uzavírat i nové dluhy se závazky urokovými zbytečně vysokými, protože ani neví o výhodnějších pramenech úvěru pozemkového, ani nenajde ve věcech těch vždy dosti správné a nezištné porady. Jak poučné jest na př. v tom směru faktum, že ze 4procentních knihovních pohledávek zemské Hypoteční banky váznuvších koncem r. 1895 na pozemnostech nedeskových v Čechách (vyjmouc domy) sumou 40,051.396 zl. připadalo na obvod pražského kraje 13,670.338 zl., tedy vrchovatá třetina, kdežto na nejvzdálenější písecký 553.804 zl., budějovický 448.616 zl. a chebský 405.876 zl.! Zkušenost ukázala, že jsou na př. v jižních Čechách ještě mnohé vesnice, kde ani o existenci Hypoteční banky se neví.

Zde tudíž je potřebí nasaditi především páky odpomoci.

Jako druhou věc se stanovíště menšího venkovského dlužnictva nad míru závažnou označili jsme náklady zápůjček nových i konversí. Poplatkové výhody zákonné jsou zajisté cenné. Další snížení jejich bylo by sotva dosažitelné; musiloť by to býti již takřka plné prominutí. Ale výlohy poplatkové nejsou a nebyly jediným nákladem, který provedení konversí stěžuje. Více u drobnějšího dlužnictva padají na váhu náklady odborné pomoci. Menší rolník má nejrádčeji dost obratnosti a znalosti věci, aby i v nejjednodušších případech sám si obstaral, čeho třeba. Tím méně pořídí, i když je velmi inteligentní, v případech v příčině knihovního stavu jen poněkud spleťtějších.

To jest tedy druhá překážka, kterou sluší pro tuto kategorii dlužnictva odkliditi. Podaří-li se ji odkliditi, pak bude i nepřiznivě postavení dlužníků knihovních, kteří nemohou ve svůj prospěch užiti výhod zákona ze 14. června 1888, z jiné strany úsporami obtíží i nákladů vyváženo a konversím menších dluhů selských cesta uvolněna.

V obou udaných směrech chystá se právě Hypoteční banka království Českého k velmi vážným krokům. Ona snaží se rozšířiti nejobsáhlejší měrou známost o svých zřízeních a prohlašuje ochotu, že při konversích, o něž se budou ucházeti nezámožní dlužníci pozemkoví, sama se ujme knihovního provedení za pouhou náhradu skutečných výloh. Při tom v jediné věci dovolává se přispění a součinnosti jiných kruhů, pokud totiž jde o poučení a povzbuzení. Ten úkol ona samojediná by se zdarem neprovedla, musí tu spoléhati na pomocné zakročení všech orgánů, kteří podle svého postavení a povolání pečovati mají o dobro rolnictva, musí očekávati, že se najdou i četní osvícenější jednotlivci, kteří svůj zájem na hospodářském zdaru stavu zemědělského osvědčí také v této věci ponaučením a pobídkou rolníků, mezi nimiž žijí.

I dovolává se tudíž především přispění všech zájmům rolnictva nejbližší stojících korporací, hlavně zemědělské rady a hospodářských spolků, kromě toho i zastupitelstev a hospodářských záložen okresních.

Jak z provolání Hypoteční banky jde na jevo, nepřistupuje ona k úkolu tomu nepřipraveně. Již po více měsíců zkoušela prakticky, jak by věc šla. Upozorňovala totiž knihovní dlužníky, jejichž knihovní výtahy při rozličných příležitostech svého obchodu dostala do rukou, na možnost konverse jejich výše zúročených dluhův, o jejichž existenci se z těch výtahův dozvěděla. I přesvědčily dosavadní zkušenosti správu bankovní, že i bez výhod zákona z r. 1888, tedy obyčejnými spůsoby provedení, jež jsme výše na str. 19 tohoto spisku vytkli, arci použitím zákonných úlev poplatkových, bude moci banka dlužníkům, dosud nepřiměřeně vysoké úroky platícím, zjednati citelné zmenšení břemene.

Že právě Hypoteční bance tento počín příslušel, jest na bíledni. Ji náleží při té operaci nejen počín, nýbrž i hlavní úloha a to z následujících příčin:

1. jest ona jediným velikým úvěrním ústavem domácím, který jest oprávněn vydávati zástavní listy;

2. pokud se ji nabízejí zástavy podmínkám stanov vyhovující, není v udílení zápůjček nijak obmezena, kdežto spořitelny a záložny, jež opatřují sobě peníze pomoci vypověditelných vkladů,

svými rády i obchodní opatrností jsou nuceny, udržeti v ukládání svých kapitálů na hypotéky jistou míru;

3. ona jest v nejprísnejším slova smyslu podnik veřejný, to jest právě mnohem více hospodářsko-politický orgán země, nežli pouhý podnik. Svému národohospodářskému poslání neslouží pak toliko vhodnou formou poskytování úvěru reálního, nýbrž i jak možná nejlevnějším jeho prostředkováním, jakož vůbec vším, co činí její výhodnou pomoc úvěrní vůbec nepřístupnější.

Nesmíme zapomenouti, že tu vlastně neběží ani o nějaký nový úkol pro Hypoteční banku, nýbrž pouze o intensivnější provedení něčeho, co již od počátku v působnost její náleželo. Byloť již při zakládání hypotečních bank obecně pokládáno za úlohu jejich, aby vydatným převodem pozemkových dluhů na sebe pracovaly nejen k úlevě břemene úrokového, nýbrž i ke znenáhlému splacení těch dluhů pomocí nucené amortisace postupné, které zápůjčky od nich poskytnuté jsou podrobeny. Pověstný svého času francouzský *Crédit foncier* měl přímo ve stanovách, že jest úkolem jeho m. j. též „l'extinction de la dette foncière“, shlazení dluhů pozemkových. Přeneseno jsouc do mluvy méně nadšené značilo ono slovo právě totéž, co jinde také při založení ústavů pro úvěr pozemkový bylo vodítkem, totiž ne pouze dáti příležitost k uzavírání dluhů nových, nýbrž i k výhodnému pro dlužníky přejímání pohledávek starých.

Zatím arci přirůstaly nové dluhy pozemkové na statcích rolnických mnohem rychleji, nežli se dařilo řečenému převádění starých na hypoteční banky a jiné ústavy pěstující hypoteční úvěr. Nynější tíseň rolnictva jest příčinou, že v působnosti hyp. bank, jako hospodářsko-politických orgánů zemských, usnadnění trvajících již břemen rolnictvu pomocí konverzí musí býti pokládáno na ten čas za úkol důležitější, nežli udělování zápůjček zcela nových. A chtějí-li hypoteční banky svému poslání hospodářsko-politickému vyhověti, musí se toho úkolu zvláště horlivě ujmouti. Tu pak již nedostačí více, aby prostě čekaly, až někdo na jejich dvěře zaklepe — musí je otevřít do kořán a vyjíti přetíženým knihovním dlužníkům jak nejvíce vstříc vyzváním, poučením a nabídkou. V tom snažení mají hypoteční banky zajisté plné právo dovolávati se přispění všech, kterým péče o národohospodářské zájmy jest uložena nebo kteří si ji sami opravdově ukládají.

Rozumí se samo sebou, že národohospodářské těžiště takové akce není pouze v tom, aby řečené banky, a tedy v Čechách Hypoteční banka, všechny pohledávky vůbec k tomu působivé na sebe vskutku převedly. Jen trochu účinnější akce po dvě tři léta, jen trochu opravdového vzrušení, vzbuzeného na různých místech živým příkladem, a docílíme snížení sazeb úrokových, kde dosud bylo možno udržeti je na nepřiměřené, dluhujícího rolníka sžírající výši, donutíme k ústupu věřitele bezděčných svých monopolů ještě klidně vykořisťující. Oni se podvolí, jakmile budou muset. To jest vůbec druhá důležitá stránka v poslání veřejných podniků, jakým jest Hypoteční banka. Měřitko jejich působnosti, jak již častěji bylo opakováno a co den se lépe poznává, nespočívá jen v rozsahu jejich vlastních obchodů, nýbrž i v účinku konkurenčním, kterým vynucují stanovení příznivějších podmínek úvěrní pomoci u jiných ústavů a věřitelů.

A to by již v Čechách mělo platiti za samozřejmé, že jakýkoliv ústav úvěr sprostředkující nemá nárok na nějaký zvláštní ohled již proto, poněvadž existuje a je „náš“, nýbrž jen potud, pokud vskutku v mezích slušně možných hoví úvěrním potřebám našeho lidu. Pod rouškou ryze vlastenecké péče o úvěrní potřeby lidu našeho se u nás porůznu snad i více hřešilo, než bylo kdy otevřeně pověděno. Nic také nebude platna námitka, že by pak namnoze oběti na národní a obecně prospěšné účely dosud poskytované a často s velikým důrazem uváděné, musily býti snad docela zastaveny. První a nejdůležitější národní výkon našich záložen a podobných ústavů je nejdokonalejší, tudíž i jak možná nejlevnější obstarávání úvěrních potřeb našich středních výrobních tříd, jejichž zachování a posila činí nám tolik starosti vidoucím je tiže nežli kdykoliv jindy zápasiti o podmínky existenční.

V přítomné chvíli nemají všeliké naše ústavy úvěr sprostředkující vlasteneckého úkolu, který by byl nad tento důležitější. Bude to ovšem vyžadovati ještě něco namáhání, ještě mnohých bojů s domnělými nároky rozličného tak zv. místního patriotismu, nežli tyto samozřejmé pravdy si zjednají něco více než slovního uznání, totiž také platného uskutečnění. Ale jest to věc nevyhnutelná a každý vskutku osvícený přítel národohospodářského pokroku našeho lidu měl by si to učiniti vodítkem. Jen když osvědčíme, že dovedeme napřed všeho toho vskutku docíliti, co se pomocí trvajících zákonů a zařízení provésti dá k povznesení ná-

rodohospodářského dobra lidu a země, prokážeme také teprve svou zralost k provádění nových větších problémův, jako jest na př. zamýšlená velká společenstevní organisace všeho našeho rolnictva aneb soustavná regulace všech dluhů rolnických, o níž se pod heslem tak zv. vyvazení selských dluhů tak mnoho mluví, ač jest na tu chvíli ještě sotva víc než nepropracovaným problemem.

Na menších problemech, jako jest ten, jenž tvoří předmět přítomného spisku, měli bychom se snažiti o jakési sebevychování pro větší úlohy příští agrární opravy.

V té příčině pak zajisté zasluhuje pozornějšího uvážení otázka, kterak by měly sbory, jejichž pomoci se Hypoteční banka dovolaává, zřídití své přispění. Zdá se nám, že pomoc radou a poučením, o něž tu jde, nesmí zůstatí jen zcela příležitostní, nahodilou a chvilkovou, nýbrž musí v jistém směru býti organizovanou a trvalou. Slibujeť jen pak náležitý zdar.

Máme za to, že by řečená organisace mohla býti provedena jaksi ve dvou instancích.

Články první instance tvořily by hospodářské spolky ve své hustě po celé zemi rozvětvené síti. Svým časem snad by místo jich nastoupila společenstva rolnická, kterým osnova zákona podobné úkoly beztoho chce přiděliti. S hospodářskými spolky by se mohla zatím o práci rozdělití, nebo ji zde onde po případě místo nich převzítí zastupitelstva okresní. Oborem činnosti těchto nejnižších článků pomocných bylo by nejen povšechné povzbuzování, jehož činnost u nás brzo usíná, nýbrž i jaksi intimnější zakročení znenáhlou revisí knih veřejných a upozorněním všech, na jejichž nemovitostech váznou v dobrých pořadích břemena nadbytečně zúročená, na možnost úlevy pomocí konverzí. Ostatně nejde jen o konverse, nýbrž také o poučení, kde se jedná o čerstvé zápůjčky.

Podrobnější a přesnější informace v případech, když bude vskutku ten který dlužník pomoc hledati, podá, půjde-li o hypoteční banku, zajisté přímo ona sama podle znění svých veřejných vyhlášek. Jelikož ale nepůjde vždy pouze o hypoteční banku, nýbrž vůbec bude důležitě, aby byla přístupna zcela nestranná, věcná poučení o všelikých podmínkách úvěrní pomoci pro rolníky (i třeba v příčině úvěru osobního), bude tedy důležitě utvořiti nějaký ústřední orgán, dobrou a všestrannou odbornou znalostí vyzbrojený, řekněme ústřední informační kancelář pro

úvěr rolnický. To by byla druhá instance. Zříditi takovou byla by na prvním místě povolána Zemědělská rada. Svědčila by jí a přiváděla by ji v bezprostřední styk s konkrétním stavem poměrů. Poznávalo by se takto nejlépe, co kde k lepšímu poučení a vedení obyvatelstva v záležitostech zadlužení a úvěru sluší podniknouti, aby lidé prospěchy své lépe poznali a měli spolehlivé vodítko. Takové zakročení, přispůsobené vždy konkrétním poměrům a nedostatkům, vydá pak víc a má trvalejší účinek než pouhá agitace provoláními, prospekty i návody sebe pečlivějšími, ale přece nezbytně jen dle jisté šablony sestrojenými.

Ostatně by nebylo třeba, aby zůstala působnost takovéto ústřední poptavárny pouze informační; mohla by býti též značnou měrou organizační. Je dosti pravděpodobno, že na mnohých místech sám v prvé řadě k účastenství povolaný hospodářský spolek nehne prstem. Příčinou mohou býti třeba jen ohledy na místní ústavy a osoby, nikoliv vždy pouze netečnost neb zásadní nechuť. Tu by nejsnáze odpomohlo nedostatku vyhledávání a jmenování důvěrníků, nezávislých na rozličných místních mocnostech, kteří by péči o agendu spolkem zanedbávanou převzali jako čestný úřad. Důvěrníci takoví, mohouce se odvolávati na udělený jim jaksi veřejný mandát a národohospodářský úřad, neměli by ruce tak vázány, jako mnohý rozličnými závazky zdržovaný spolkový hodnostář.

Formálně by se v Zemědělské radě dala věc provésti tak, že by povšechné otázky a zvláštní, z mezi pravidelných vybihající opatření příslušné agendy připadla některé ze sekcí tam trvajících, kdežto by běžná vyřízení jak možno beze všeho byrokratického formalismu obstarávala nějaká schopná síla výkonná.

Nějaké smělé věci to věru nejsou. Vždyť při nich o nic jiného neběží, než aby si několik opravdových lidí opatřilo cvikem něco zběhlosti, praktické routiny.

Nebudiž ostatně, co zde pověděno, ani pokládáno za propracovaný návrh. Šlo jen o to, naznačiti nějakým příkladem, kterak by se akci všech činitelů ve věci příslušných dal nějaký účelně sečlánkovaný podklad. Najde-li se lepší, ještě jednodušší neb účelnější cesta, tím líp. Jen když bude opravdově hledána a konečně nalezena.

Zbývalo by jen ještě zastaviti se při některých možných námitkách.

Že neprýští se z toho, co zde navrženo, nic z nějaké podjatosti neb nepřízně k menším venkovským našim úvěrním ústavům, zvláště spořitelnám a záložnám, nebude snad ani třeba ubezpečovati. O nátlak na ty ústavy a větší ještě měrou na soukromé věřitele, kteří dosud udržují sazby úrokové nynějším poměrům kapitálového trhu nepřiměřené, o ten arci jde zcela rozhodně. O to se celá věc točí, což nepotřebuje zajisté omluvy. V jisté výhodě jsou venkovské ústavy, pokud běží o jejich okolí, naproti větším vzdálenějším ústavům peněžním vždycky. Blízkost místa, kde se úvěr najde a kde se platí úroky a splátky, je lidem úvěr vyhledávajícím milá, zbavuje je jistých nákladů n. př. útrat zasilání peněz, usnadňuje vůbec styk. Proto za cenu většího pohodlí vezmou dlužníci zavděk i sazbou úrokovou vyšší, je-li přiměřené, mírně vyšší. Ústavy, jejichž úroková sazba při hypotečních dluhích požadovaná značně nepřevyšuje sazbu hypoteční banky, nebyly by takto ohroženy ani v držení nejlepších hypotek. ano účinnější ruch konversní by jim takových ještě přivedl. Jiným. nepoměrně vyšší sazby požadujícím. hrozila by ztráta zrovna dobrých hypotek. Pravíme dobrých, neboť je velmi závažno, že hypoteční banka má přesně předepsané hranice jistoty; co jde přes ně, vylučuje úvěrní pomoc se strany její. Ale jest to již vůbec v povaze každé decentralisované organisace úvěrní (naše domácí aspoň poněkud tento ráz nese), že nejlepší jistoty případnou větším ústavům, kteréž už pro větší vzdálenost a nesnadnost podrobnějšího pronikání v individuální poměry musí trvati na splnění přísnějších a přesnějších podmínek věcných i formálních. Za to všecky menší, svým určitým kruhům interestentův bližší, mohou a mají na podkladě podrobnějších známostí svých svou úvěrní pomoc individuálním poměrům přispůsobovati beze vší újmy pro svou kupeckou bezpečnost. To je jádro a smysl každé decentralisace ústrojí úvěrního a nejzdravější výnosový pramen pro menší ústavy úvěr prostředkující. Stará stoletá sláva drobných škotských bank vznikla ze vzorného pochopení a provádění tohoto úkolu. Ostatně mohou naše záložny všecky své hypoteky první jakosti dobře podržeti, podvolí-li se k nejprostší cestě ze všech konversi, ke snížení příslušné sazby úrokové, jež nemusí ani v knihách dojiti výrazu, není-li úmyslu neb nebezpečí, že bude pohledávka postoupena, ježto by naproti cessionáři nemohla býti namítána soukromá úmluva, již by odporoval obsah zápisu knihovního.

Aby se bezohlední věřitelé nehojili vyšší sazbou na hypotekách druhé jistoty, o to by se pak soutěž nepochybně postarala.

Rovněž není třeba mít obavy, že by mohly povstati příliš náhlé hromadné pošiny mass dluhových pro osud mnohých našich venkovských drobnějších ústavův úvěrních snad povážlivější, ne-li nebezpečné. Tak optimisticky o účinku akce navržené nesoudíme. Vždyť jest nám činiti s touhou setrvačností našeho rolnického lidu, který, ani když běží o dost zjevný hmotný prospěch, nedává se tak snadno pohnouti k vybočení z kolejí navyklých. Spíše budou hleděti rozliční městští věřitelé, majitelé domoví, aby dobrou příležitostí pro sebe využítkovali. Také velké statky brzo se dostaví k novým konversím, zvláště jakmile by kurs nových $3\frac{1}{2}$ procentových zástavních listů dále stoupal. Není příčiny jim v tom brániti; budeť naopak dobře, jen když přijdou. Neboť jen tak jest lepší naděje, že bude zvětšenou silou na vývoj úrokové míry i ve prospěch rolnického dlužnictva menšího vykonán potřebný tlak. I bude toho tím více zapotřebí, poněvadž, pohříchu, zrovna nejmenší dluhy nebudou moci hned a přímo z akce na předcházejících stránkách naznačené těžiti. Hlavní závada spočívá pro ně v tom, že Hypoteční banka neposkytuje menší zápůjčky nežli pětistové. Proto mohou dlužníci jistin této sumy nedosahujících dodělati se příznivějších podmínek úrokových jen tehdy, když hnutím vyvolaným se vskutku podaří vykonati účinný tlak na nejširší kruhy věřitelstva venkovského.

Řekne se na konec: To vše půjde ale na účet veliké armády našeho spořicího obyvatelstva, mezi kterýmž nejsou také sami boháči, nýbrž naopak četní spořitelé drobní. Zajisté. Co úsporou úrokovou dlužníkům přibude, věřitelům odpadne. Smí ale prospěch těch, kteří ze svých důchodů mohou ještě něco ušetřiti, býti vykoupěn jen na ujmu těch, kteří namnoze pod tíží břemen úrokových klesají? Dosavadní klesání míry úrokové nedovedlo zastaviti proud vkladový do spořitelén, záložen a bank. Nezastaví jej ani další jeho postup, jako jej nezastavil nikde ve světě.

Vše závisí na tom, podaří-li se nám, abychom energicky sdruženým a vytrvalým úsilím vskutku ve prospěch stísněných vrstev vyrabitelských toho plně využítkovali, čeho zákon a výhodný stav trhu peněžního dosíci dopouští. Před pětadvaceti léty, když začaly množící se exekuce naše hospodáře lekati, byl v lůně t. zv.

rozšířeného ústředního výboru bývalé Vlastensko-hospodářské společnosti zcela opravdově učiněn a uvažován návrh na zřízení agrární banky sekvestrační, která měla exekuční prodeje zamezovat. Byl to dost choulostivý prostředek repressivní naproti zhoubám, které vzrost břemen rolnickým živnostem již byl spůsobil. Oč cennější jsou cesty odhodlaně a pevně řízené praeventce, která by břemena ta v mezích možnosti dané zákony a zřízeními trvajícimi správnou národohospodářskou cestou zmírňovala?

O nic jiného nám neběží.

O B S A H.

	Strana
Úvod	2
I. Úrokové sazby dluhů knihovnic	6
II. Zákonná povzbuzení ke konveršim dluhů knihovnic	16
III. Posavadní výsledky	23
IV. Náprava	32

